

Week in, week uit...

Beïnvloeden van gedrag met behulp van een weekkaart, in het praktijkonderwijs



Naam: Ronald van Loon

Studentnr: 2151239

Opleiding: Gespecialiseerd leraar voortgezet onderwijs

Begeleider: André van Vuuren

Januari 2012

INHOUDSOPGAVE

Inhoud

INHOUDSOPGAVE	2
SAMENVATTING.....	5
INLEIDING	7
Mijn persoonlijke motivatie voor dit onderzoek	8
HOOFDSTUK 1: AANLEIDING EN PROBLEEMSTELLING.....	10
1.1 Doelstelling en onderzoeksvragen	10
1.2 De huidige situatie.....	11
1.3 De gewenste situatie	12
HOOFDSTUK 2: THEORETISCHE ONDERBOUWING	13
2.1 Gedragsbeïnvloeding in een theoretisch kader	13
2.2 Straffen en belonen in de klas: Complexe materie	13
2.3 Doelen stellen met behulp van een weekkaart.....	14
2.4 Belonen met de weekkaart.....	15
2.5 Straffen.....	16
2.6 Zelfreflectie als middel tot gedragsbeïnvloeding.....	17
2.7 Ter afsluiting.....	18
HOOFDSTUK 3: ONDERZOEKSMETHODOLOGIE	19
3.1 Interviews met directeur, de afdelingsleiders en de orthopedagoog.....	19
3.2 Enquête voor leerlingen	20
3.4 Enquête voor docenten	21
3.5 Experiment in mijn mentorgroep.....	22
HOOFDSTUK 4: DATA-ANALYSE EN RESULTATEN.....	24
4.1 De waarde van de weekkaart volgens de leerlingen	24
4.2 Duidelijkheid van de gedragsdefinities volgens de leerlingen.....	27
4.3 Het gebruiksgemak van de weekkaart volgens docenten	27

4.4 Interviews met de directeur en afdelingsleiders onderbouw en bovenbouw....	28
4.5 Interview met de orthopedagoog	29
4.6 Experiment met een aangepaste versie van de weekkaart.	30
4.7 Opbrengsten van het onderzoek.....	31
HOOFDSTUK 5: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	33
5.1 Gebruik van de weekkaart op beleidsniveau	33
5.2 Gebruik van de weekkaart in de onderwijspraktijk.....	33
5.3 Een papieren of een digitale weekkaart?	34
5.4 Inhoud en vormgeving van de weekkaart.....	35
5.5 Rol van de docent	35
5.6 Concrete beantwoording van de onderzoeksvraag	36
HOOFDSTUK 6: EVALUATIE VAN HET ONDERZOEK.....	38
6.1 Van onderwerp naar onderzoeksvragen en vice versa	38
6.2 Literatuurstudie.....	39
6.3 Onderzoek in de praktijk.....	39
6.4 Werken met critical friends	40
6.5 Tijdsplanning	40
6.6 Uitkomst van het onderzoek.....	41
NAWOORD.....	42
LITERATUURLIJST	43
BIJLAGEN	45
Bijlage 1: Huidige weekkaart	46
Bijlage 2: Aangepaste versie van de weekkaart, zoals deze in brugklas 3 gebruikt is.....	47
Bijlage 3: Enquête voor leerlingen.....	48
Bijlage 4: Enquête voor docenten.....	51
Bijlage 5: Interview met directeur en afdelingsleiders.....	53

Bijlage 6: Interview met de orthopedagoog	54
Bijlage 7: Derde versie van de weekkaart	55

SAMENVATTING

Dit onderzoek richt zich op het gebruiken van een weekkaart om gedrag van leerlingen te beïnvloeden. Op Het Kwadrant wordt al jaren gebruik gemaakt van een papieren weekkaart¹ om gedrag en de vorderingen met betrekking tot dit gedrag te registreren. De laatste drie jaren is het verzamelen van de gegevens die op de weekkaarten geschreven worden al gedigitaliseerd. Sinds vorig schooljaar (2010-2011) wordt er voor de oudere leerlingen in de bovenbouw gewerkt met een digitale weekkaart om de dagelijkse gang van zaken vast te leggen. De papieren weekkaart is voor deze leerlingen dus afgeschaft. De jongere kinderen in onze school, in de onderbouw, krijgen wél nog steeds een papieren weekkaart mee, waarop het gedrag geregistreerd wordt. Ook proberen de mentoren van deze leerlingen, het gedrag in de gewenste richting te sturen door de weekkaart actief te gebruiken en belangrijk te maken. Bijvoorbeeld doordat er een beloning verdiend kan worden met goed gedrag.

Het gegeven dat er binnen de school niet voor een eenduidige aanpak is gekozen wat betreft het gebruiken van een weekkaart is voor mij aanleiding geweest tot het uitvoeren van dit onderzoek. In de literatuur over gedragsbeïnvloeding valt immers te lezen dat afspraken met betrekking tot gedrag consequent gehanteerd dienen te worden, als je een verandering wilt bereiken met een leerling (Driesen, 2007). In de dagelijkse praktijk van onze school zie ik dat enkele van mijn oud-brugklas-leerlingen bij gebrek aan een papieren weekkaart, weer terug vallen in oud gedrag, wat in de eerste jaren van hun middelbare schoolcarrière met veel pijn en moeite is afgeleerd. In een persoonlijk gesprek geven de leerlingen zelf aan zich vogelvrij te voelen.

De literatuur die ik over gedragsbeïnvloeding, straffen en belonen heb gelezen, heeft mij het inzicht gegeven dat een weekkaart vooral een geschikt middel is op basis waarvan leerlingen een beloning kunnen verdienen. Afspraken over gedrag kunnen er op genoteerd worden. Is de kaart van papier, dan kan deze op elk gewenst moment bij de leerling gevraagd worden en kan de leerkracht feedback geven op basis van de informatie die op de kaart staat. Het grote voordeel van een weekkaart is dat deze het gedrag inzichtelijk maakt voor leerkracht en leerling, maar natuurlijk

¹ Zie bijlage 1

ook voor ouders. Deze zijn bijzonder belangrijk als gesprekspartner als het gaat om gedragsverandering (Van der Wolff en Van Beukering, 2011).

Een belangrijke voorwaarde om een weekkaart goed te kunnen laten werken is dat deze duidelijk is. In het bijzonder voor de leerlingen. Sommige omschrijvingen voor het gedrag op de papieren weekkaart waren echter voor velerlei uitleg vatbaar. Een enquête die door de leerlingen is ingevuld heeft aangetoond dat termen als goed gedrag en storend gedrag op wel tien verschillende wijzen te interpreteren zijn.

Docenten hebben ook hun mening kunnen geven over de weekkaart. Zij hebben aangegeven meer ruimte te willen om opmerkingen te kunnen noteren.

Het uiteindelijke resultaat van dit onderzoek is een weekkaart die schoolbreed ingezet kan worden. Deze kaart voldoet aan veel van de voorwaarden die nodig zijn om gedrag te kunnen beïnvloeden en veranderen. Het blijft echter een hulpmiddel. Van een stukje papier kun je geen wonderen verwachten. Vooral de mensen die er mee werken, hebben de sleutel tot succes in handen. De mentoren en leerkrachten, zullen er op een actieve manier mee aan de slag moeten.

De kans van slagen van deze aanpak is echter alleen reëel, wanneer er op beleidsniveau een eenduidige afspraak gemaakt wordt over de manier waarop we binnen de gehele school met zo'n kaart werken.

INLEIDING

Met dit meesterstuk wil ik duidelijkheid geven met betrekking tot de mogelijkheden die het gebruiken van een weekkaart op Het Kwadrant, school voor praktijkonderwijs kan bieden. Ook wil ik aantonen dat het gebruiken van zo'n weekkaart, in combinatie met een beloningssysteem noodzakelijk is voor onze leerlingen om zelfbewust en in positieve interactie te werken aan het achterwege laten of veranderen van (ongewenst) gedrag. Bovendien wil ik bij dit meesterstuk nog een hulpmiddel presenteren, wat schoolbreed door mentoren en docenten gebruikt kan worden om aan de slag te gaan met (probleem)gedrag van leerlingen.

Het Kwadrant in Bergen op Zoom is een school voor praktijkonderwijs met zo'n 170 leerlingen en 35 tot 40 personeelsleden. Het doel van ons onderwijs is de leerlingen in de leeftijd van 12 tot 18 jaar elementaire vaardigheden bij brengen die ze later zowel in hun persoonlijke leven als in de werksituatie kunnen toepassen. Bij het praktijkonderwijs ligt de nadruk dan ook op het verbeteren van de sociale redzaamheid, de emotionele ontwikkeling en de begeleiding naar arbeid. Dit omdat praktijkonderwijs voor het merendeel van de leerlingen eindonderwijs is. (Schoolgids Het Kwadrant, 2011)

Dit laatste gegeven maakt het voor onze leerlingen bijzonder belangrijk dat zij zich bewust zijn van hun gedrag en de gevolgen die dit gedrag kan hebben in de werksituatie. Eén van de belangrijkste elementaire vaardigheden die hierbij naar voren komt is het kunnen aanpassen van het eigen gedrag. Met andere woorden: Naar je baas luisteren, doen wat er van je gevraagd wordt of de gegeven feedback op het werk direct proberen toe te passen.

Zeker deze laatste twee voorbeelden zijn situaties die zich ook in menig schoolklas regelmatig voordoen en als mentor van een brugklasgroep ben ik vaak een van de eersten die zowel positief als negatief gedrag van de nieuwe leerlingen mag ervaren.

Voor de eerstejaars leerlingen is het belangrijk dat zij een soepele en positieve start kunnen maken op onze school. Sinds een aantal jaren is er daarom sprake van een warme overdracht tussen de basisscholen waar onze leerlingen vandaan komen en onze afdelingsleider of intern begeleider. Deze warme overdracht zorgt er voor dat

wij als school al goed op de hoogte zijn van bijvoorbeeld de kenmerken en de thuissituatie van de nieuwe leerlingen. Ouders van leerlingen worden ook al in een vroegtijdig stadium uitgenodigd voor een eerste kennismaking. Bij deze kennismaking wordt al een eerste aanzet gegeven tot het maken van een IOP² voor elke leerling. In dit IOP komen afspraken te staan die gemaakt worden door de mentor, de ouders én de leerling. Dit kunnen bijvoorbeeld afspraken zijn die gaan over gedrag, werkhouding of te laat komen. Met deze manier van werken willen we de leerling en de ouders actief betrekken bij de planning van de eigen toekomst. Door in de gesprekken samen met ouders en leerling op zoek te gaan naar oplossingen voor problemen die zich voordoen is de kans groot dat ouders een actieve rol willen spelen bij de aanpak van het gedrag. (Van der Wolf en Van Beukering, 2011). Door het IOP drie keer per jaar te evalueren blijven de ouders goed op de hoogte van de vorderingen van hun kind.

Om de leerling dagelijks van feedback te voorzien worden er (inmiddels alleen nog in de onderbouw van onze school) weekkaarten gebruikt. Op deze kaarten wordt elke les afgetekend of de leerling zich goed gedragen heeft, spullen vergeten is of te laat gekomen is. Bijzonderheden worden er ook op genoteerd, dus ook wanneer een leerling bijzonder goed gewerkt heeft. Het is de bedoeling dat de leerling aan het einde van de week deze kaart laat zien en dat de ouders deze voor gezien ondertekenen. In sommige klassen wordt deze kaart gebruikt als basis voor het verdienen van een beloning voor goed gedrag of het uitdelen van een straf voor ongewenst gedrag.

Mijn persoonlijke motivatie voor dit onderzoek

Het feit dat de weekkaart in de bovenbouw van onze school nu niet meer wordt gebruikt heeft mij doen besluiten onderzoek te doen naar dit onderwerp. Leerlingen die ik zelf in de brugklas heb gehad en die met behulp van zo'n kaart goed te volgen waren en zich redelijk wisten te gedragen zie ik afglijden in hun gedrag en soms zelfs ongrijpbaar worden. Dit is niet alleen erg jammer voor alle gedane moeite in de eerdere jaren op school. Het heeft ook een negatief gevolg voor de persoonlijke ontwikkeling, waardoor kansen op de arbeidsmarkt verkleinen.

² Individueel Ontwikkelings Plan

Ik hoop met enquêtes, interviews en een praktijkproef de grote waarde aan te tonen, die een weekkaart als middel om gedrag te beïnvloeden kan hebben.

Wat betreft mijn persoonlijke ontwikkeling kom ik met de keuze voor dit onderwerp tegemoet aan twee competenties die ik aan het begin van de studie voor mezelf centraal heb gezet: vernieuwend denken en vernieuwend werken.

Door het lezen van literatuur over het beïnvloeden van gedrag wil ik mijn eigen pedagogisch handelen tegen het licht houden en proberen te beoordelen, met als doel om minder intuïtief en meer bewust professioneel te handelen wanneer leerlingen (on)gewenst gedrag vertonen. Ik wil ook de huidige weekkaart vergelijken met de theorieën over straffen en belonen en waar nodig aanpassen. Daarnaast wil ik op basis van de gelezen theorieën over straffen belonen komen met een 'gebruiksaanwijzing' voor de weekkaart.

Door in mijn eigen brugklas te gaan experimenteren met een andere vorm van de weekkaart en een persoonlijke benadering richting de leerling ga ik anders werken dan mijn routine van de afgelopen jaren. Hiermee wil ik de theorie die ik gelezen heb toetsen aan de praktijk en beoordelen welke aspecten uit de theorie goed toepasbaar zijn bij leerlingen in het praktijkonderwijs. Ik wil hierbij vooral de inzichten uit de module oplossingsgericht werken toepassen in de gesprekken met de leerlingen. Zoeken naar krachten en mogelijkheden en ze de kracht en ruimte geven om hun eigen oplossingen te bedenken (De Jong en Berg, 2004)

Deze aanpak moet vooral de basisbehoeften relatie, competentie en autonomie (Stevens, 2004) stimuleren en zo bijdragen aan een positief pedagogisch klimaat in de groep, wat het voor mijzelf als mentor en leerkracht natuurlijk ook bijzonder prettig maakt om les te geven.

HOOFDSTUK 1: AANLEIDING EN PROBLEEMSTELLING

Het doel van dit hoofdstuk is het verduidelijken van de noodzaak tot het doen van onderzoek naar gedragsbeïnvloeding en het gebruiken van een weekkaart op Het Kwadrant. Mijns inziens is de noodzaak tweeledig. De inhoud van de kaart komt niet overeen met wat volgens mij de visie van de school op omgaan met gedrag is. Ook wordt de weekkaart niet door elke docent (op dezelfde manier) meer gebruikt.

1.1 Doelstelling en onderzoeksvragen

Met dit meesterstuk wil ik onderzoeken en aantonen waar de kracht ligt van het gebruiken van weekkaarten als beloningsmiddel, en welke voorwaarden belangrijk zijn bij het hanteren van zo'n beloningssysteem, zodat de kaart weer in de gehele school op dezelfde manier gebruikt gaat worden. Daarnaast wil ik de weekkaart aanpassen, zodat deze aansluit bij de visie op omgaan met gedrag, die door de school uitgedragen wordt.

Op basis van deze doelstelling komt ik tot de volgende onderzoeksvraag:

Aan welke eisen voldoet een duidelijke weekkaart en hoe kun je deze inzetten, om leerlingen binnen de brugklas van het praktijkonderwijs, verantwoord, bewust en gemotiveerd aan hun persoonlijke leerdoelen (m.b.t. attitude/gedrag) te laten werken?

Hierbij worden de volgende deelvragen onderscheiden:

1. Welke visie heeft het leidinggevend personeel van Het Kwadrant op omgaan met gedrag en het gebruiken van een weekkaart?
2. Hoe kan een weekkaart op een goede manier ingezet worden als middel tot gedragsbeïnvloeding?
3. Welke attitude vraagt het van de leerkracht om leerlingen hun gedrag of attitude te laten veranderen?

Om antwoorden te krijgen op de beschreven onderzoeksvraag wil ik, geheel in lijn met de visie van de school, starten bij wat goed gaat. Met behulp van vragenlijsten die zijn samengesteld volgens de richtlijnen in het boek 'Ontwikkeling door

onderzoek' (Kallenberg e.a., 2007) wil ik achterhalen waar de sterkte kanten van het gebruiken van een weekkaart liggen. Met andere woorden, waar de meerwaarde zit.

1.2 De huidige situatie

Op Het Kwadrant wordt gewerkt met weekkaarten. Deze zijn negen jaar geleden ingevoerd in de huidige vorm. Negen jaar geleden verving de huidige weekkaart een exemplaar waarbij de lessen met een kleurtje rood, groen of oranje ingevuld werden. De toenmalige orthopedagoog is betrokken geweest bij de invoering van de kaart die wij vandaag de dag nog gebruiken.

De kaart wordt gebruikt als hulpmiddel om schoolresultaten en gedrag naar ouders te communiceren. Tevens wordt de kaart in sommige groepen ingezet om leerlingen een beloning te laten verdienen.

In de acht jaren dat ik op Het Kwadrant werkzaam ben is mij duidelijk geworden dat wij als school een positieve benadering naar de leerling nastreven. De visie op omgaan met gedrag gaat vooral uit van benadrukken wat goed gaat. Op de huidige weekkaart³ kunnen de leerlingen per les bij vijf onderdelen een handtekening krijgen, waarvan er slechts één positief is: goed gedrag. De overige handtekeningen kunnen gezet worden bij storend gedrag, verwijderd uit de les, te laat in de les en spullen vergeten. In vergelijking met de visie van de school op omgaan met gedrag, komt het benadrukken van wat goed gaat dus niet erg duidelijk naar voren op de huidige weekkaart. Deze weekkaart wordt momenteel gebruikt in de eerste drie leerjaren van de school (onderbouw). In niet alle groepen wordt dezelfde aanpak gehanteerd als het gaat om het belonen of straffen op basis van de weekkaart van de leerling.

Een tweede ontwikkeling met betrekking tot het gebruiken van de weekkaart speelt sinds vorig schooljaar. Het digitaliseren van veel leerling gegevens en het feit dat veel bovenbouwleerlingen hun weekkaart kwijt raakten hebben er toe geleid dat een aantal collega's gestart zijn met het ontwikkelen van een digitale weekkaart, welke in de loop van vorig schooljaar in gebruik genomen is in de bovenbouw van Het Kwadrant. Op deze digitale weekkaart hoeven enkel de afwijkende gegevens ingevuld te worden.

³ Zie bijlage 1

Dit schooljaar is daar nog bij gekomen dat er in het computerprogramma Magister wordt geroosterd. Door problemen met het invoeren van het rooster in dit programma is het momenteel niet mogelijk een digitale weekkaart in te vullen voor een leerling uit de bovenbouw. Het gevolg hiervan is dat er voor een bovenbouw leerling helemaal niets meer ingevuld wordt, waardoor de ouders niet meer zo goed op de hoogte zijn van het gedrag op school van hun kind. Bovendien is het voor de mentoren van deze leerlingen niet meer zichtbaar hoe zij zich bij een collega in de les gedragen hebben. Zij zijn dan dus enorm afhankelijk van mondeling overgedragen informatie en het gevaar daarvan is dat deze vergeten wordt over te dragen.

1.3 De gewenste situatie

Ik hoop met dit meesterstuk te bereiken dat er na het presenteren van mijn onderzoek op beleidsniveau gesproken gaat worden over de uitkomsten. Ik zou met dat gegeven al best tevreden zijn.

De meest ideale uitkomst is dan wat mij betreft een schoolbrede aanpak voor het omgaan met de weekkaart en gedrag. Elke leerling gebruikt dan een papieren, tastbare weekkaart. De belangrijkste opbrengst voor de school is dan dat leerlingen van de brugklas tot aan de hoogste jaren dezelfde aanpak krijgen. Deze aanpak moet er dan voor zorgen dat onze leerlingen op een zo goed mogelijk voorbereide manier de arbeidsmarkt kunnen betreden. Hun gedrag en sociale vaardigheden worden dan tot de laatste schooldag nauwgezet gevolgd.

HOOFDSTUK 2: THEORETISCHE ONDERBOUWING

In dit hoofdstuk doe ik verslag van mijn literatuuronderzoek. Ik heb een aantal onderwerpen uit gekozen die in relatie tot mijn onderzoeksvraag bijzonder goed bruikbaar zijn. Hierbij heb ik steeds geprobeerd direct de link te leggen met het gebruiken van een weekkaart op school.

2.1 Gedragsbeïnvloeding in een theoretisch kader

In de leerpsychologie gaat men er van uit dat veel gedrag is aangeleerd. (Skinner, 1938). Op basis van deze gedachte kunnen straffen en belonen middelen zijn om gedrag aan te leren of af te leren. Hierbij gelden de volgende vuistregels:

1. Gedrag gevolgd door een beloning kan ertoe leiden dat een kind het gedrag vaker laat zien.
2. Gedrag gevolgd door een straf kan er toe leiden dat een kind het gedrag minder vaak laat zien.

De hierboven geschetste behavioristische opvattingen en het model van transactionele analyse (Sameroff, 2009) kunnen een sterke combinatie vormen om aan gedragsbeïnvloeding te werken. Het model van Sameroff gaat er van uit dat kindkenmerken en omgevingskenmerken elkaar wederzijds beïnvloeden, waarbij beide kunnen veranderen als gevolg van de interactie.

Het gebruiken van een weekkaart kan structuur geven en steun bieden bij consequent belonen of straffen. Het bijhouden van een overzicht van de weekkaarten geeft de mentor het inzicht bij welke lessen het vaak mis gaat. Interactieproblemen tussen leerling en leerkracht komen op deze manier duidelijk naar voren.

2.2 Straffen en belonen in de klas: Complexe materie

De vuistregels van straffen en belonen lijken eenvoudig maar in de onderwijspraktijk is het toepassen van deze regels dat vaak niet. Straffen en belonen worden in de klas door de leerkracht vaak intuïtief toegepast. Gebrek aan tijd om goed na te kunnen denken of juist graag snel op een situatie willen reageren zijn hier belangrijke

redenen voor. Het gevolg hiervan is dat vaak niet het gewenste resultaat bereikt wordt. (Driesen, 2007).

Straffen en belonen zijn ook vaak iets wat is afgestemd op de persoon. Dit maakt het ingewikkeld. Een klassensituatie maakt straffen en belonen nog complexer. Zeker in het voortgezet onderwijs. Er zijn meerdere opvoeders bij het opvoedingsproces betrokken en de hele klas is getuige van opvoedkundige maatregelen van docenten. Ook klasgenoten kunnen een actieve rol spelen in het opvoedingsproces. Zowel positief als negatief.

Bovenstaande laat zien dat straffen en belonen op school pas een positief effect kunnen hebben wanneer er duidelijke afspraken over gemaakt zijn. Het gebruiken van een weekkaart, waarover docenten duidelijke afspraken hebben gemaakt met elkaar, kan helpen om het straffen en belonen op school op een meer consequente wijze te laten verlopen. De kaart kan namelijk in de eerste plaats gebruikt worden als middel om duidelijk te maken welk gedrag er van de leerling geëist of verwacht wordt.

2.3 Doelen stellen met behulp van een weekkaart

Geschikte eisen stellen en een geschikte manier van eisen verhogen de kans dat kinderen ook zullen ingaan op onze eisen en dus meer gewenst en minder ongewenst gedrag zullen stellen (Driesen, 2007).

Op een weekkaart kunnen eisen in de vorm van doelstellingen neergezet worden. Doelen die de leerling in de lessen op school kan behalen. Het is belangrijk dat deze doelstellingen zowel concreet als duidelijk zijn. Om voor dit laatste te zorgen moet er op gelet worden dat er op de weekkaart een zo duidelijk waarneembaar gedrag aangetekend kan worden. Voorbeelden hiervan zijn op tijd komen en het goede boek bij je hebben of bepaalde aspecten van de werk- of luisterhouding.

Duidelijke doelen geven gelegenheid om op individuele basis, met een weekkaart, verder te werken aan de preventie van probleemgedrag. Dit kan door het afspreken van een weekdoelstelling, die ook op de kaart genoteerd kan worden. Bijvoorbeeld: je bent altijd op tijd in de les. Door het maken van zo'n individuele afspraak wordt er tegemoet gekomen aan de verschillen tussen leerlingen. Het op tijd komen bijvoorbeeld is voor de ene leerling lastiger dan voor een ander.

Bij voorkeur wordt een weekdoelstelling in een 1-op-1 gesprek met de leerling besproken en het is natuurlijk ook belangrijk dat er teruggekomen wordt op het al dan niet behalen van de doelstelling of eis, zodat ook bekeken wordt of deze inderdaad reëel geweest is.

Wanneer een leerkracht bij het stellen van doelen en eisen de hierboven genoemde richtlijnen aanhoudt, is er een grotere kans dat leerlingen ongewenst gedrag achterwege laten. Gewenst gedrag kan nog verder gestimuleerd worden door er een beloning aan te koppelen.

2.4 Belonen met de weekkaart

De weekkaart kan een uiterst krachtig middel zijn om leerlingen te stimuleren zich op de gewenste manier te gedragen, door de kaart in te zetten voor het verkrijgen van een beloning. Aan de doelstelling of eis die met de leerling is vastgesteld kan een beloning worden verbonden. Buiten een positieve interactie tussen leerkracht en leerling heeft het geven van aandacht aan gewenst gedrag en de afgesproken beloning die daarop volgt, ook nog eens een positief effect op de sfeer binnen een klas.

Beloningen zijn onder te verdelen in drie groepen. Materiële, sociale en activiteitenbeloners. Materiële beloners zijn tastbaar en sociale beloners hebben vooral met goedkeuring te maken. Aandacht is wellicht een van de krachtigste sociale beloners. Een weekkaart is goed te koppelen aan een activiteitenbeloner, maar kan zeker ook gebruikt worden als sociale beloner. Complimenten, schouderklopjes en aandacht kunnen gemakkelijk en vlot gegeven worden na een vlugge blik op de weekkaart van een leerling, als je ziet dat het bij een collega in de les goed gegaan is.

Goed belonen voldoet echter wel aan een aantal voorwaarden. Als eerste moet er een haalbare eis afgesproken worden.

Een goede beloning is in de eerste plaats duidelijk voor een leerling. Koppeling tussen gedrag en beloning is hierbij erg belangrijk. Afspraken moeten worden nagekomen, dus een beloning dient vanzelfsprekend ook te worden uitgevoerd wanneer deze is aangekondigd (Van der Wolf en Van Beukering, 2011). Een goede beloning speelt ook in op de behoeften van de leerling, dus moet voor de leerling ook

de betekenis van een beloning hebben. Een andere belangrijke voorwaarde is dat de beloning bij voorkeur niet té groot is. Het is beter de nadruk te leggen op het vaker belonen dan op de grootte van de beloning. Ook moet er voor afwisseling in de beloning gezorgd worden, zodat er geen verzadiging optreedt. Beloningen die af en toe worden gegeven hebben een krachtig effect. (Driesen, 2007) Vooral een verrassende beloning heeft een grote waarde. Toch is het bij een nieuw en moeilijk aan te leren gedrag verstandig om bij elk klein stapje in de goede richting te belonen.

Aan veel van deze voorwaarden kan worden voldaan door de leerling zelf een beloning te laten kiezen binnen de door jou als leerkracht aangegeven grenzen. Ook kan de gekozen beloning op een weekkaart genoteerd worden.

2.5 Straffen

Straffen heeft een aantal nadelige effecten en het verdient daarom de voorkeur het gewenste gedrag te belonen in plaats van het ongewenste gedrag te bestraffen.

Het zwaarst wegende nadelige effect is dat veel straffen kan leiden tot een verstoorde relatie tussen de leerkracht en de leerling. Bovendien kan het zelfbeeld van de leerling negatief beïnvloed worden door straffen. Aan de basisbehoeften relatie en competentie van de leerling wordt dan niet tegemoet gekomen, waardoor belangrijke voorwaarden om tot leren en ontwikkeling te komen wegvallen.

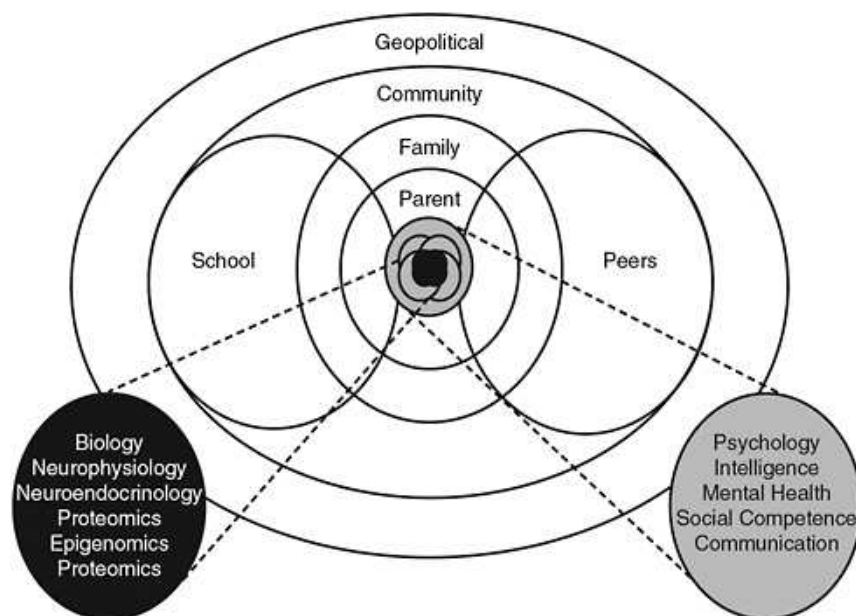
De invloed van de nadelen van straffen kan echter wel geminimaliseerd worden als er tegenover het straffen een vorm van beloning staat.

Een goede straf voldoet in grote lijnen aan dezelfde basisvoorwaarden als een goede beloning: hij is duidelijkheid, vooraf aangekondigd en wordt ook uitgevoerd. Bij voorkeur sluit een straf aan bij het ongewenste gedrag van de leerling en wordt de straf snel uitgevoerd. Hoe moeilijk het soms ook kan zijn om een snelle straf in praktijk te brengen, het is goed te weten dat een snelle straf belangrijker is dan een zware straf. (Driesen, 2007). De belangrijkste voorwaarde voor een straf is dat deze ook een einde heeft en dat de leerling een nieuwe kans krijgt om wel het gewenste gedrag te laten zien.

2.6 Zelfreflectie als middel tot gedragsbeïnvloeding

Enkel straffen en belonen als middel tot gedragsbeïnvloeding is een enigszins kortzichtige gedachte. Het transactionele model van Sameroff laat zien dat gedrag van leerkracht en leerling(en) elkaar wederzijds beïnvloeden. Bovendien heeft de omgeving van de leerling ook invloed op de reacties die de leerling geeft.

Reflectie op de interacties tussen de leerkracht en de leerlingen zijn noodzakelijk om te bepalen of er vaste patronen zijn die tot probleemgedrag leiden. Deze vorm van zelfreflectie is te moeilijk voor de meeste leerlingen in het praktijkonderwijs. Het is in dit geval de taak van de leerkracht om in de eerste plaats kritisch naar het eigen gedrag te kijken.



Figuur 1: het individu in het centrum wordt beïnvloed door persoonskenmerken en diverse contexten (Sameroff, 2010)

Een handig hulpmiddel om naar het eigen gedrag te kijken is de interactiewijzer (Verstegen en Lodewijks, 2009), waarmee leerkrachten onder andere de interactie tussen henzelf en een leerling in kaart kunnen brengen. Op deze manier kan inzichtelijk gemaakt worden welke reacties van leerkracht en leerling elkaar in stand houden. Na het vaststellen van deze 'valkuilen' kan er, eventueel samen met de leerling, over ander gedrag gesproken worden. Door de leerling hier bij te betrekken kun je zijn reflectieve vaardigheden trainen. In een 1-op-1 gesprek met de leerling kunnen bovendien achterliggende oorzaken van het vertoonde probleemgedrag (bijvoorbeeld uit de thuissituatie) naar boven komen.

2.7 Ter afsluiting

In dit hoofdstuk heb ik een gedeeltelijk antwoord kunnen vinden op de deelvraag: 'Hoe kan een weekkaart op een goede manier ingezet worden als middel tot gedragsbeïnvloeding?' Verder verheldering van het antwoord op deze vraag zal ik proberen te halen uit de interviews met de orthopedagoog, afdelingsleiders en directeur.

De gelezen theorie geeft een duidelijk kader aan waarbinnen een weekkaart gebruikt kan worden en welke voorwaarden zeker vervuld moeten worden om het werken met een weekkaart te laten lukken.

HOOFDSTUK 3: ONDERZOEKSMETHODOLOGIE

In mijn onderzoek heb ik gekozen voor het combineren van een aantal kwalitatieve strategieën. Zowel op beleidsniveau als binnen de klassensituatie. Deze vormen zijn met name gericht op het verzamelen van gegevens als het gaat om de mening of waardering van bepaalde onderwerpen.

3.1 Interviews met directeur, de afdelingsleiders en de orthopedagoog

Door middel van een semi-gestructureerd interview wil ik er achter komen op welke manier de weekkaart ingezet zou kunnen worden en welke voorwaarden er nodig zijn om het een waardevol hulpmiddel voor gedragsbeïnvloeding te laten zijn. Ik heb vooral voor open vragen gekozen, waardoor de geïnterviewde voldoende ruimte heeft om de eigen ervaringen en visie toe te lichten. Waar nodig kan ik doorvragen om antwoorden te vinden. Ook geeft het afnemen van een interview mij de gelegenheid om mijn vragen toe te lichten. (Ponte, 2006). In de opbouw van het interview heb ik de volgorde van mijn gespreksonderwerpen logisch gerangschikt; van abstract naar concreet. (Baarda, De Goede en Teunissen, 2001).

Het doel van de interviews is een antwoord geven op mijn deelvraag 'Welke visie heeft het leidinggevend personeel van Het Kwadrant op omgaan met gedrag en het gebruiken van een weekkaart?'

Deze vraag moet een duidelijk antwoord krijgen door de gesprekken met de directeur en beide afdelingsleiders. Zij krijgen alle drie dezelfde vragen. Via hen wil ik te weten wil komen of er een breed gedragen visie is op omgaan met gedrag in onze school. Ook wil ik een antwoord vinden op de vraag waarom er in de loop van vorig schooljaar in bovenbouw en onderbouw niet dezelfde aanpak is gekozen.

Het interview met de orthopedagoog zal ik vooral gebruiken als extra aanvulling op mijn theoretisch onderzoek. Hij heeft in het onderwijs voor moeilijk opvoedbare kinderen gewerkt en is mijns inziens een goede informatiebron als het gaat om deskundigheid op het gebied van gedragsbeïnvloeding. De uitkomsten van dit interview wil ik gebruiken om mijn deelvraag 'Hoe kan een weekkaart op een goede manier ingezet worden als middel tot gedragsbeïnvloeding?' te beantwoorden.

Het afnemen van interviews met deze personen lijkt mij in dit geval zeer geschikt, omdat ik op de manier een duidelijk beeld kan krijgen van verschillende invalshoeken waarop mijn onderwerp bekeken kan worden.

3.2 Enquête voor leerlingen

Aangezien de leerlingen veel met de weekkaart te maken hebben, houd ik onder de hen een schriftelijke enquête, waarin ze gesloten vragen krijgen die betrekking hebben op de waarde of het belang van de weekkaart voor henzelf. Hiernaast wil ik nog een tweetal gesloten vragen stellen om er achter te komen hoeveel ouders wekelijks de kaart zien. Ook wil ik te weten komen of de definities op de huidige weekkaart⁴ voldoende duidelijk zijn voor de leerlingen.

Het afnemen van een enquête is een vlotte en geschikte manier om in weinig tijd achter de mening van de leerlingen te komen. Omdat de enquête anoniem wordt ingevuld is deze minder gevoelig voor het geven van sociaal wenselijke antwoorden. (Kallenberg e.a., 2007) Gezien de beperkte lees- en taalvaardigheden van de leerlingen in het praktijkonderwijs, is het belangrijk dat de vragen kort en helder zijn. Om hier zeker van te zijn, zal ik deze vragen door onze coördinator taalbeleid laten beoordelen. Ik heb er voor gekozen om verkapte schaalvragen te stellen en deze kort te houden. Met verkapte schaalvragen bedoel ik dat de leerlingen korte antwoorden kunnen kiezen die voor mij als onderzoeker een schaalscore van 1 t/m 4 representeren, zoals te zien in onderstaand voorbeeld.

Stel: je hebt een goede weekkaart. Welk gevoel geeft je dit?

- | | |
|--|-----|
| ☐ Het maakt mij helemaal niet uit wat er op mijn weekkaart staat | (1) |
| ☐ Ik maak me niet zo druk over wat er op mijn weekkaart staat | (2) |
| ☐ Ik ben best tevreden met een goede weekkaart | (3) |
| ☐ Ik ben erg trots op mezelf als ik een goede weekkaart heb | (4) |

Ik heb gekozen voor een vierpuntsschaal om er voor te zorgen dat ik op elke vraag een positief of negatief antwoord krijg. Dit moet er voor zorgen dat ik bij het verwerken van de gegevens duidelijke conclusies kan trekken over het aantal leerlingen dat positief danwel negatief is over bepaalde aspecten van de weekkaart. Bovendien geeft de vertaling van de antwoorden in een schaalscore mij de

⁴ De definities zijn: Goed gedrag, Storend gedrag, Verwijderd uit de les, Materiaal vergeten en te laat in de les

gelegenheid om de gegevens vlug te verwerken en een gemiddelde waardering te berekenen, waardoor gegevens van verschillende groepen goed te vergelijken zijn.

De enquête zal worden ingevuld door twee groepen eerstejaarsleerlingen, twee groepen tweedejaars leerlingen en twee groepen derdejaars leerlingen, om zodoende aan een zeventigtal respondenten te komen. Dit grote aantal zal mij een behoorlijk betrouwbare score geven.

Naast hun mening, hebben de leerlingen op een andere pagina de mogelijkheid om twee voorbeelden in te vullen van de al eerder genoemde definities op de weekkaart. Met deze gegevens wil ik beoordelen welke definities duidelijk zijn en welke niet.

Het doel van deze enquête is het vinden van een antwoord op de vragen die ik heb met betrekking tot de duidelijkheid van de weekkaart en de waarde die de kaart voor de leerling heeft. Een antwoord op de vraag hoeveel ouders de kaart wekelijks zien, zegt natuurlijk ook wat over de waarde van de kaart voor de leerling. De antwoorden zullen mij een deel van het antwoord geven dat hoort bij de deelvraag 'Hoe kan een weekkaart op een goede manier ingezet worden als middel tot gedragsbeïnvloeding?'

Omdat objectiviteit van groot belang is bij het afnemen van een enquête, zorg ik er voor dat ik zelf bij elke klas de instructie vooraf geef. Op deze manier zorg ik er voor dat elke leerling met dezelfde hoeveelheid informatie aan de enquête kan beginnen. Daarnaast heb ik als voorblad bij de enquête een introductie geschreven die ik met alle leerlingen doorneem vóór het invullen. Deze voorbereiding moet er voor zorgen dat de bereidheid om de vragen serieus in te vullen bij de leerlingen aanwezig is. (Kallenberg e.a., 2007)

3.4 Enquête voor docenten

Net als de leerlingen moeten ook de docenten met de weekkaart werken. Van de docenten wil ik weten wat zij van het gebruiken van de huidige weekkaart vinden. Ook wil ik weten hoe zij de gedragsdefinities op de kaart beoordelen.

De onderzochte groep zal bestaan uit de mentoren van de zes al eerder genoemde groepen en de vakdocenten die aan deze groepen lesgeven. Ik reken hierbij op een groep van zo'n 20 personen. Aangezien dit ook een behoorlijk grote groep is, lijkt een

enquête mij de minst tijdrovende manier om achter hun mening te komen. Ik zal de vragenlijsten laten invullen tijdens een vergadering, zodat ik zeker weet dat ik genoeg ingevulde formulieren terug krijg.

De enquête bestaat uit gesloten vragen, met als doel achter de mening van de docenten te komen. Bij elke vraag is er ruimte om het gekozen antwoord toe te lichten. Dit geeft mij de gelegenheid de achterliggende gedachte van het antwoord te achterhalen en dus is de kans groter dat ik het gegeven antwoord goed interpreteer (Ponte, 2006). Om er voor te zorgen dat ik van de docenten ook nuttige informatie krijg over het verbeteren van de weekkaart, waar ik zelf in eerste instantie niet aan zou denken, lijkt het me belangrijk om in de enquête een open vraag te zetten, waarin de eigen ideeën ingevuld kunnen worden.

Belangrijke items bij deze vragenlijst zullen te maken hebben met de praktische aspecten van het gebruik van de weekkaart. Met name de hoeveelheid tijd die het invullen van de kaart kost en of er genoeg ruimte op de kaart is om alle informatie in te vullen. De uitkomsten van de enquête voor docenten zullen mij een completer beeld geven van de kwaliteiten en hiaten van de huidige weekkaart en geven mij dan een nog duidelijker antwoord op mijn onderzoeksvraag 'Welke zaken achten leerlingen, collega's en leidinggevend personeel van Het Kwadrant van belang voor het uiterlijk en de inhoud van een weekkaart?'

3.5 Experiment in mijn mentorgroep

In mijn eigen brugklas, met daarin elf leerlingen, werk ik sinds het begin van het schooljaar met een aangepaste versie van de weekkaart.⁵ De termen op de kaart zijn positief geformuleerd en ook staat er een doelstelling op de kaart. Er kunnen vier termen gescoord worden per les⁶. Aan het begin van elke week houd ik met elke leerling een persoonlijk gesprek, waarin we samen een doelstelling voor die week afspreken. Bij het behalen van de doelstelling verdient de leerling een zelf gekozen beloning. Ik ben tot deze voorlopige versie gekomen naar aanleiding van het lezen van de literatuur over straffen belonen.

⁵ Zie bijlage 2

⁶ De termen zijn: voldoende werkhouding, voldoende luisterhouding, materiaal in orde, op tijd in de les

Door middel van het afnemen van een leerlingenenquête wil ik de waardering van de weekkaart meten. De gegevens van deze enquête wil ik vergelijken met de gegevens van de enquêtes uit de andere brugklassen. Hierbij ben ik er vooral benieuwd naar of de positieve formulering van gedragstermen, gecombineerd met een gestructureerde aanpak, duidelijk hogere scores oplevert. De vergelijking van de antwoorden kan leiden tot een gedeeltelijk antwoord op mijn deelvraag 'Hoe kan een weekkaart op een goede manier ingezet worden als middel tot gedragsbeïnvloeding?'

Hiernaast zal ik de collega's die aan mijn groep les geven en dus met de nieuwe versie van de kaart werken, in een vergadering vragen om feedback op het ontwerp. Dit organiseer ik om een antwoord te krijgen op mijn deelvraag 'Wat zijn de ervaringen m.b.t duidelijkheid en gebruiksgemak van collega's en leerlingen met de huidige proefversie van de weekkaart zoals die in klas B3 wordt gebruikt?'

3.6 Critical Friends

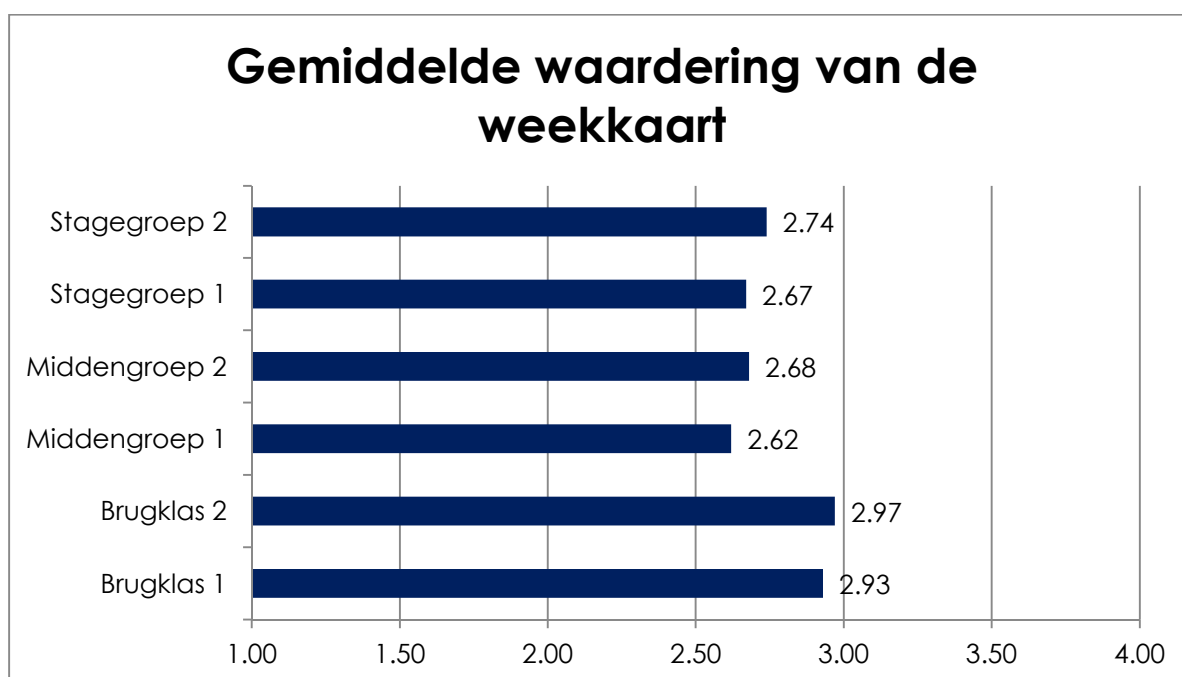
Twee critical friends spelen een grote rol in het onderzoek. Ontwerpen van interviews, vragenlijsten en aangepaste versies van de weekkaart zijn steeds door hen beoordeeld, bekritiseerd, ingevuld of doorgenomen. Verschillende visies op deze zaken hebben steeds geleid tot de kritische vragen: 'Is dit goed?', 'Kan het anders?' en 'Kan het beter?' Deze manier van werken is gunstig geweest voor de kwaliteit van deze instrumenten (Costa en Kallick, 1993). Hierbij is ook het begrip triangulatie duidelijk aan bod gekomen. Door gegevens te verzamelen bij directie, docenten, leerlingen en gedragsdeskundige, aangevuld met bestudering van literatuur heb ik verschillende aspecten van mijn onderwerp van diverse kanten kunnen belichten, wat betrouwbare resultaten oplevert (Harinck, 2007)

HOOFDSTUK 4: DATA-ANALYSE EN RESULTATEN

In dit hoofdstuk bespreek ik de belangrijkste resultaten van mijn praktijkonderzoek. Ik geef aan welke antwoorden de data-analyse geeft en tot slot beantwoord ik mijn onderzoeksvragen.

4.1 De waarde van de weekkaart volgens de leerlingen

Het eerste deel van de enquête voor leerlingen⁷ geeft een antwoord op mijn vragen: 'Hoe waarderen de leerlingen de weekkaart?' en 'hoeveel ouders zien wekelijks de weekkaart van de leerling?' Hierbij is 1 de meest negatieve score en 4 is de meest positieve score.

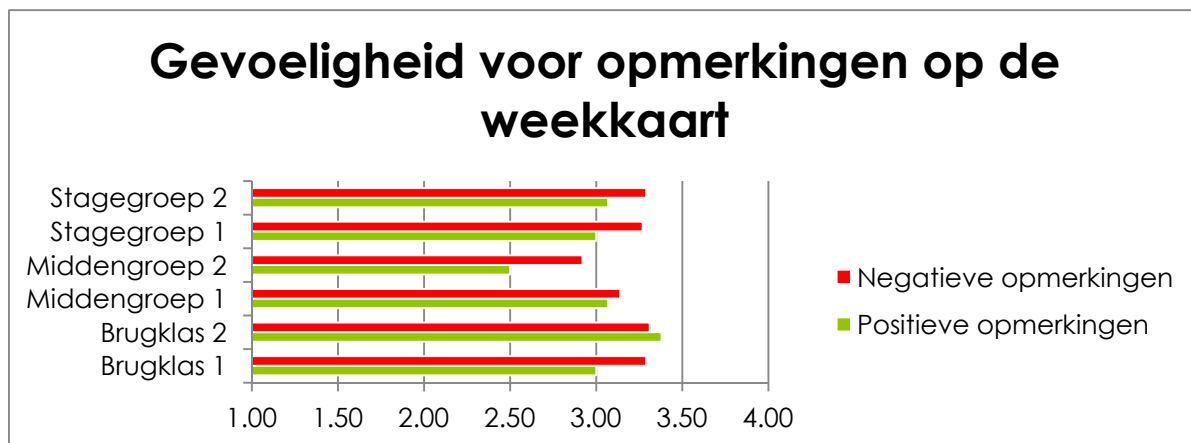


Figuur 2: gemiddelde waardering van de weekkaart per klas op vierpuntsschaal, afgeleid van de antwoorden uit de leerlingenenquête

Zoals in deze grafiek te zien is, heeft de enquête voor de leerlingen, die is ingevuld door 71 respondenten, aangetoond dat de leerlingen de weekkaart over het algemeen licht positief beoordelen. In de brugklas, het eerste leerjaar, zijn de leerlingen wat positiever dan in de volgende twee jaren.

De leerlingen beantwoorden de vragen over hun gevoeligheid voor feedback op de weekkaart met de hoogste scores. (Zie figuur 3).

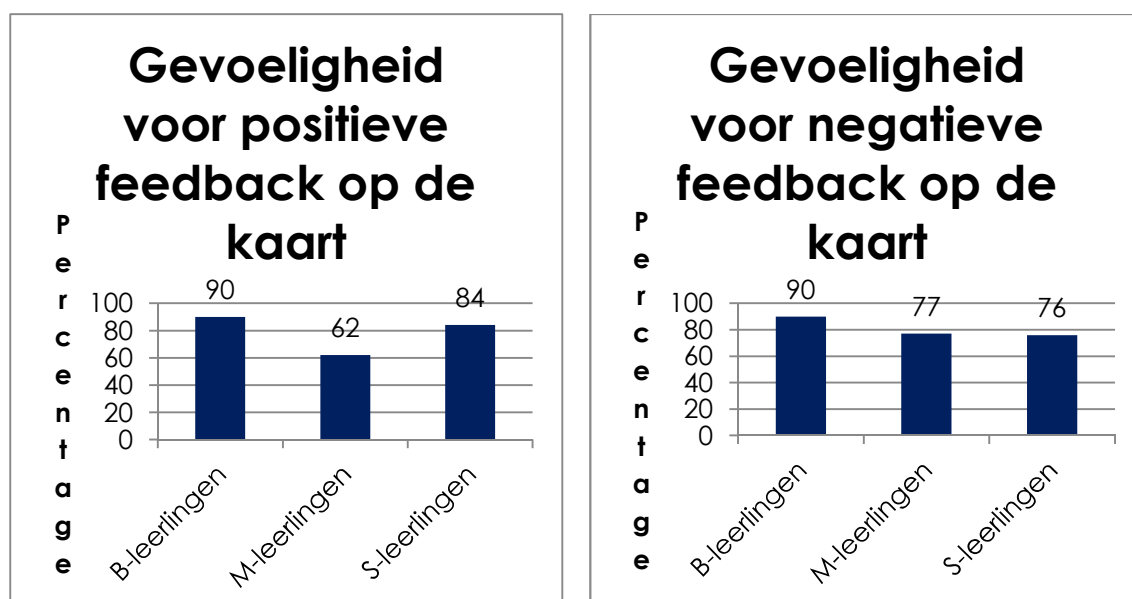
⁷ Zie bijlage 3



Figuur 3: Gemiddelde waardering van gevoeligheid voor opmerkingen op de kaart, op vierpuntsschaal, afgeleid van de antwoorden op vraag 3 en 4 uit de leerlingenenquête

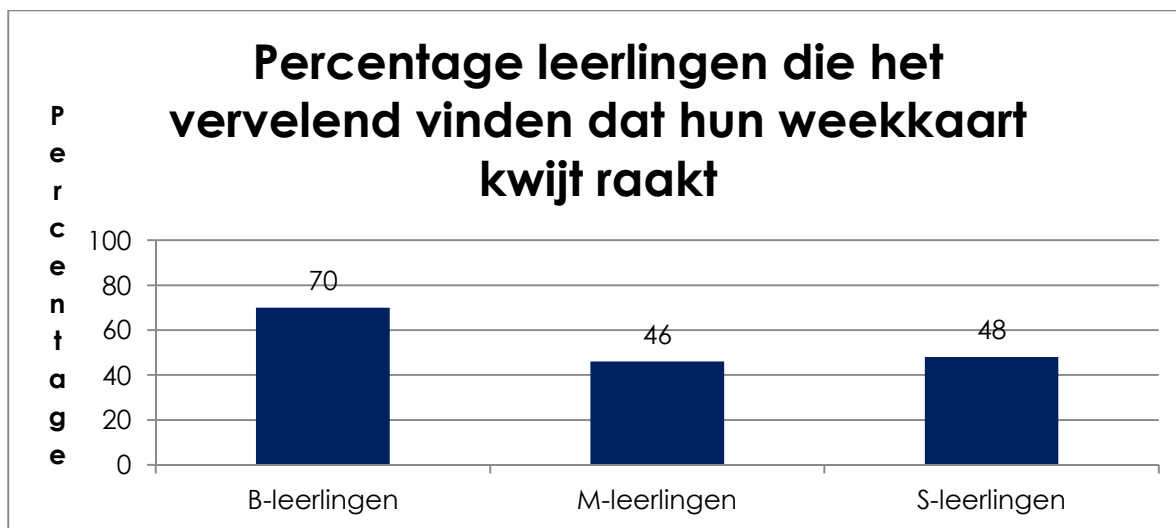
Procentuele vergelijking van de antwoorden tussen de verschillende jaargroepen levert de volgende gegevens op:

- 1) Positieve opmerkingen op de weekkaart zijn voor 77% van de leerlingen uit de onderbouw (brugklas, middengroep en stagegroep) belangrijk. Het valt op dat er in het tweede leerjaar een wat groter aantal leerlingen zit dat aangeeft hier niet gevoelig voor te zijn. Negatieve opmerkingen komen lichtjes 'harder aan'. 80% van de leerlingen geeft aan gevoelig te zijn voor negatieve feedback die op de weekkaart genoteerd wordt door docenten (zie figuur 4). Zeker de positieve feedback op een weekkaart draagt bij tot vervulling van de basisbehoeften aan relatie en competentie van de leerlingen (Stevens, 2004).



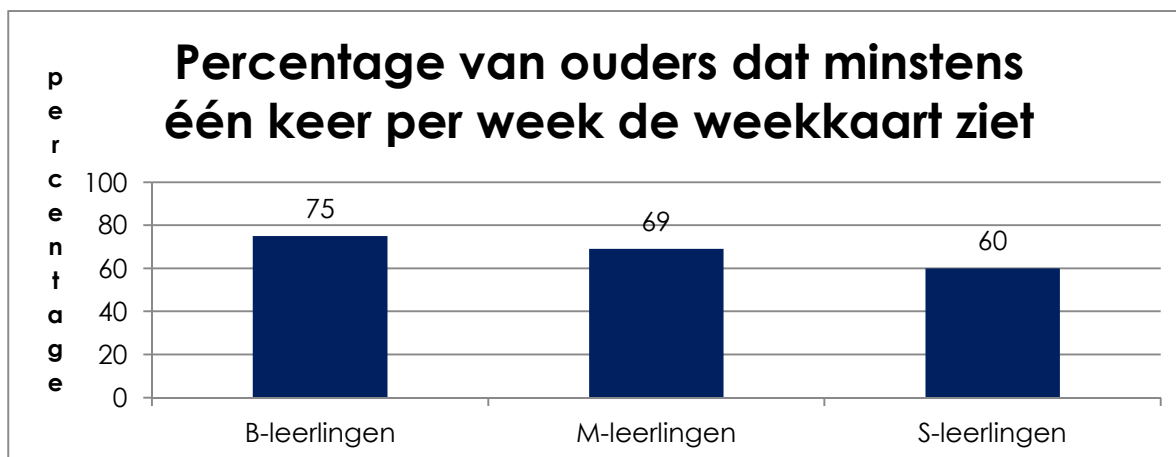
Figuur 4: Vergelijking van scores per jaargroep, afgeleid uit de antwoorden op vraag 3 en 4 uit de leerlingenenquête

- 2) 82% van alle leerlingen in de onderbouw van onze school geeft aan de weekkaart zelden of nooit kwijt te zijn. Het percentage daalt licht naarmate de leerlingen wat langer op school zitten. 54% van de leerlingen geeft aan het vervelend te vinden als zij de weekkaart kwijt raken. Het valt op dat er duidelijk meer leerlingen in de brugklas het vervelend vinden om de weekkaart kwijt te raken. In het tweede en derde leerjaar vindt meer dan de helft van de leerlingen het niet zo'n probleem dat de weekkaart kwijt raakt. (Zie figuur 5)



Figuur 5 Vergelijking van de scores per jaargroep, afgeleid uit de antwoorden op vraag 2 uit de leerlingenenquête

- 3) Zo'n 68% van de ouders van onze onderbouwleerlingen ziet minstens één maal per week de weekkaart van hun zoon of dochter. De trend is zichtbaar dat steeds minder leerlingen uit zichzelf hun weekkaart thuis laten zien, naarmate ze ouder worden (zie figuur 6). In het derde jaar (S-groep) is dit nog ongeveer de helft van het percentage leerlingen dat dit in de brugklas doet.



Figuur 6 Vergelijking van de scores per jaargroep, afgeleid uit de antwoorden op vraag 5 en 6 uit de leerlingenenquête

4.2 Duidelijkheid van de gedragsdefinities volgens de leerlingen

Aan alle leerlingen is middels de enquête gevraagd om twee voorbeelden te geven die horen bij de termen goed gedrag, storend gedrag, verwijderd uit de les, materialen vergeten en te laat in de les.

De term goed gedrag classificeren de leerlingen in zeven hoofdgroepen of definities. De drie meestgenoemde voorbeelden hebben betrekking op een actieve werk- en luisterhouding, aandacht voor wat de docent te zeggen heeft en je respectvol gedragen naar een ander. Dit geeft aan dat de term goed gedrag voor velerlei uitleg vatbaar is.

Storend gedrag is een term die door de leerlingen in tien hoofdgroepen of definities geclassificeerd wordt. De drie meestgenoemde voorbeelden hebben te maken met het afleiden van anderen, kletsen tijdens uitleg of werktijd en respectloos gedrag richting de docent. Het veelvoud aan verschillende antwoorden geeft aan dat de term storend gedrag voor leerlingen geen duidelijk begrip is.

Op de vraag waarvoor een leerling uit de les verwijderd zou moeten worden, geven de leerlingen een veertiental verschillende voorbeelden. De meestgenoemde voorbeelden zijn respectloos gedrag richting de docent, schelden en ongehoorzaam zijn.

Materialen vergeten is een term die nagenoeg alle leerlingen definiëren als: je hebt de juiste spullen niet bij je. Dit is dus een term die voldoende duidelijk is voor de leerlingen. Hetzelfde geldt voor te laat in de les. Alle leerlingen geven eigenlijk aan: je bent dan niet op tijd.

De uniformiteit in antwoorden op deze laatste twee definities toont aan dat beide begrippen voldoende duidelijk zijn voor leerlingen. Een belangrijke voorwaarde als je wilt werken aan het beïnvloeden van gedrag op deze twee gebieden (Driesen, 2007).

4.3 Het gebruiksgemak van de weekkaart volgens docenten

Een basisvoorwaarde tot het goed kunnen werken met een weekkaart is dat docenten er de tijd en ruimte voor willen maken om deze consequent in te vullen. Het

gebruiksgemak is hierbij een belangrijk aspect. In de enquête voor docenten⁸ geven alle 17 respondenten aan de vakjes G, S, V, M en T van de weekkaart in te vullen. Bovendien geeft 70% van de ondervraagden aan meestal voldoende tijd te hebben om aanvullende opmerkingen op de kaart te noteren. Het systeem van het paraferen van betreffende vakjes, aangevuld met een ruimte om opmerkingen te plaatsen werkt dus zeer behoorlijk.

Aangegeven verbeterpunten hebben te maken met de ruimte die er is om opmerkingen per dag te noteren. 53% van de docenten geeft aan regelmatig te ervaren dat er te weinig ruimte is voor opmerkingen. Zeker aan het einde van de dag wanneer collega's ook al opmerkingen hebben genoteerd.

Het vak op de kaart waarin een cijfer voor een toets of werkstuk geschreven kan worden, wordt slechts door 6% van de respondenten regelmatig gebruikt en lijkt dus overbodig.

88% van de ondervraagden geeft aan, aan de weekkaart van een individuele leerlingen niet te kunnen zien waar de aandachtspunten met betrekking tot gedrag of attitude liggen. Doelgericht werken en het adequaat geven van feedback zijn hierdoor lastig. Met name voor (vak)docenten die een bepaalde leerling zelden zien. Doelgericht kunnen werken is echter wel een belangrijke voorwaarde om aan gedragsverandering te kunnen werken. (Van der Wolff en Van Beukering, 2011)

4.4 Interviews met de directeur en afdelingsleiders onderbouw en bovenbouw⁹

De uitkomsten van de afgenomen interviews tonen aan dat er overeenstemming is op een aantal belangrijke zaken wat betreft het omgaan met gedrag. Er zijn echter ook enkele hiaten aanwezig op beleidsniveau als het gaat om dit onderwerp.

Directeur en afdelingsleiders zijn het er over eens dat de nadruk moet liggen op het bekrachtigen van wat goed gaat. Zowel directeur als afdelingsleiders dragen deze zelfde visie uit naar hun collega's. Ook wordt er waar nodig gebruik gemaakt van de deskundigheid van de orthopedagoog als dit noodzakelijk is. Bovendien vinden alle ondervraagden dat elke leerling een weekkaart zou moeten hebben of gebruiken.

⁸ Zie bijlage 4

⁹ Zie bijlage 5

Met betrekking tot de visie op het gebruiken van een weekkaart zijn er echter ook duidelijke verschillen naar voren gekomen. De afdelingsleider bovenbouw geeft aan de voorkeur te geven aan een digitaal exemplaar. Het vele kwijtraken van de kaart bij bovenbouwleerlingen en de mogelijkheid tot het gemakkelijk uitwisselen van gegevens hebben er toe geleid dat er vorig schooljaar voor een digitale versie is gekozen.

In de onderbouw is er juist draagvlak voor een papieren exemplaar, gericht op het beïnvloeden van gedrag. Bovendien kan de mentor van de leerling patronen in gedrag ontdekken en met behulp van de weekkaart communiceren met de ouders. Deze zijn tevens een belangrijke schakel als het gaat om veranderen van gedrag (Van der Wolff en Van Beukering, 2011).

De directeur ziet van beide varianten de voor- en nadelen. In alle drie de interviews is echter naar voren gekomen dat een weekkaart wél tastbaar moet zijn als je deze wilt gebruiken om gedrag te beïnvloeden. Een aantal belangrijke voorwaarden voor het goed kunnen gebruiken van een weekkaart zijn nog onduidelijk: Er wordt op beleidsniveau nauwelijks gesproken over gedragsbeïnvloeding. Hierdoor is niet voor iedereen duidelijk wat precies het doel van het gebruik van de weekkaart is. Beide afdelingsleiders geven aan dat er docenten zijn die het vooral als registratiemiddel gebruiken, maar dat er ook docenten zijn die er gedrag mee proberen te sturen of beïnvloeden. Docenten worden niet gecoacht in het gebruiken van een weekkaart. Dit heeft tot gevolg dat docenten elk op hun eigen manier met de weekkaart om gaan. Het ontbreken van een heldere en door het (beleids)team gedragen visie op het gebruiken van een weekkaart, zorgt er voor dat het lastig is om op een verantwoorde en doelgerichte manier om te gaan met gedragsproblemen (Van der Wolf en Van Beukering, 2011).

4.5 Interview met de orthopedagoog¹⁰

De orthopedagoog van Het Kwadrant geeft aan dat het werken met een weekkaart wel degelijk een meerwaarde kan hebben als je er gedrag van leerlingen mee wilt beïnvloeden. Leerkrachtengedrag speelt echter ook een cruciale rol hierbij. Je mag niet verwachten dat probleemleerlingen zich veel aantrekken van negatieve

¹⁰ Zie bijlage 6

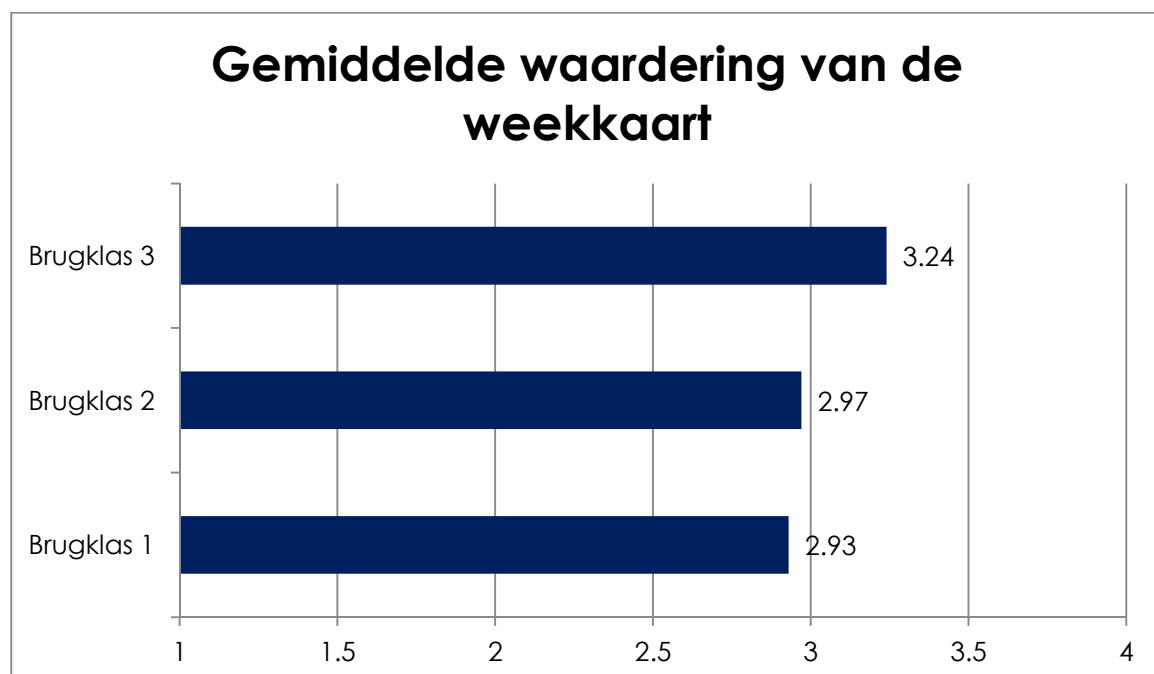
beoordelingen op een stukje papier an sich. De grootste valkuil ligt volgens hem bij leerkrachten zelf in de manier waarop zij met de weekkaart om gaan.

De weekkaart wordt door de orthopedagoog vooral gezien als een hulpmiddel bij het belonen van goed gedrag en niet als middel om leerlingen mee te straffen.

De aanpak voor het werken aan verandering van gedrag, die onze orthopedagoog beschrijft komt in grote lijnen overeen met de theorie zoals die beschreven wordt in het boek 'Hoe minder straffen?' (Driesen, 2007). Het aan te leren gedrag moet dan wel duidelijk op de kaart staan. Termen als 'goed gedrag' en 'storend gedrag' zijn te algemeen en nietszeggend voor een kind. Op basis van deze termen zal het lastig worden een kind het gedrag te laten veranderen.

4.6 Experiment met een aangepaste versie van de weekkaart.

Sinds het begin van het schooljaar wordt er in brugklas 3 (B3) gewerkt met een aangepaste versie van de weekkaart¹¹. De leerlingen uit deze klas hebben dezelfde enquête ingevuld als alle andere leerlingen. De scores op de vragen in de enquête waren hoger dan in de andere groepen.



Figuur 7: gemiddelde waardering van de weekkaart per brugklas op vierpuntsschaal, afgeleid van de antwoorden uit de leerlingenenquête

¹¹ Zie bijlage 2

In figuur 7 is duidelijk te zien dat de leerlingen in brugklas 3 de weekkaart hoger waarderen dan de brugklassers uit de andere twee groepen. Bij alle zes de vragen zijn de gemiddelde scores van de leerlingen uit brugklas 3 vergelijkbaar of duidelijk hoger dan de scores van de leerlingen uit de andere brugklassen.

De tijdsinvestering voor mij als mentor om individueel te evalueren en een nieuwe doelstelling met de leerling te bespreken is in de meeste gevallen beperkt gebleven tot één lesuur van 45 minuten per week.

4.7 Opbrengsten van het onderzoek

Het leidinggevend personeel op Het Kwadrant draagt in grote lijnen dezelfde visie uit met betrekking tot het beïnvloeden van gedrag: Benadrukken wat goed gaat en het straffen van leerlingen zoveel mogelijk voorkomen. De orthopedagoog onderschrijft deze visie ook. Wat betreft de rol die de weekkaart binnen deze visie kan spelen is er geen consensus. Dit komt met name doordat er verschillend gedacht wordt over de functie van de weekkaart.

Een weekkaart kan in ieder geval prima ingezet worden als middel om gedrag te beïnvloeden. Het succes dat dit kan hebben hangt in het bijzonder af van de investering in tijd en kwaliteit van de begeleidende leerkracht of mentor. Bovendien moet er een goed doordachte, planmatige aanpak worden gekozen. Een weekkaart is dan een uitstekend middel op basis waarvan een leerling beloond kan worden. Het is belangrijk dat de voorwaarden voor een goede beloning, zoals beschreven door Driesen (2007) vervuld worden, wanneer je een weekkaart gebruikt.

De huidige weekkaart die op Het Kwadrant gebruikt wordt heeft een aantal goede eigenschappen. De mogelijkheid tot het invullen van vakjes, aangevuld met een ruimte voor opmerkingen, zijn door de docenten goed in te passen in het lesritme. Docenten hebben echter wel meer ruimte nodig om opmerkingen over een les te kunnen noteren.

Qua duidelijkheid zijn de termen goed gedrag en storend gedrag vaag. Verder waarderen veel leerlingen de weekkaart als een positief iets en ziet ook de meerderheid van de ouders de weekkaart minstens één keer per week.

Deze sterke punten zijn nog duidelijker aanwezig bij de weekkaart zoals deze gebruikt wordt in brugklas 3.

HOOFDSTUK 5: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In dit hoofdstuk formuleer ik de conclusies en aanbevelingen met betrekking tot het gebruiken van een weekkaart op Het Kwadrant. Om tot deze conclusies en aanbevelingen te komen, gebruik ik de onderzoeksresultaten en de kennis die opgedaan heb bij het bestuderen van de literatuur.

5.1 Gebruik van de weekkaart op beleidsniveau

De directeur en afdelingsleiders zijn het er over eens zijn dat elke leerling op Het Kwadrant een weekkaart hoort te gebruiken. Toch is dit in de actuele situatie op school niet het geval. Het gegeven dat zij als leidinggevend personeel een eensgezinde visie hebben op het straffen en belonen van gedrag, is gunstig. Dit kan een goed startpunt zijn waar vanuit op beleidsniveau kan worden gesproken over de functie van de weekkaart binnen de school. Wanneer deze functie duidelijk is kan het gebruik van de weekkaart geëvalueerd worden en is het ook mogelijk om docenten gericht te coachen in het gebruiken van een weekkaart.

Als bovenstaande in overeenstemming met de genoemde visie op omgaan met gedrag gerealiseerd kan worden, zal de samenhang tussen school- en klasniveau met betrekking tot gedragsbeïnvloeding verbeteren. Hierdoor kan er beter effectief, adaptief onderwijs gegeven worden (Van der Wolff en Van Beukering, 2011).

Bovendien geeft het hanteren van een schoolbrede aanpak gelegenheid om het straffen en belonen van leerlingen op een meer consistente en consequente manier toe te passen, waardoor de kans op succes vergroot wordt (Driesen, 2007).

5.2 Gebruik van de weekkaart in de onderwijspraktijk

Het gebruiken van een weekkaart waarop de docent kan schrijven wat er goed gegaan is, zorgt er voor dat het gemakkelijker wordt om oog te hebben voor wat er goed gaat met het gedrag van een leerling. Het benoemen en opschrijven van positief gedrag en dit gebruiken in de aanpak, zorgt er voor dat de kans groot is dat kinderen gaan inzien dat niet alleen de leraar, maar vooral zichzelf hun gedrag kunnen beïnvloeden (Van de Wolff en Van Beukering, 2011).

De gegevens uit de leerlingenenquête tonen aan dat het grootste deel van de leerlingen de weekkaart waardevol vindt. De antwoorden uit de enquête tonen verder

aan dat dit onder andere heeft te maken met de hoeveelheid positieve feedback die op de weekkaarten genoteerd wordt. Succeservaringen, zelfbeeld en zelfvertrouwen worden dus op een positieve manier beïnvloed door het gebruiken van een weekkaart op school. Dit positieve effect kan verloren gaan wanneer er geen weekkaart meer gebruikt zou worden.

Het gebruiken van een weekkaart geeft de leerkracht de gelegenheid om positieve interacties met leerlingen aan te gaan en gerichte feedback te geven op het gedrag en is daarom aan te bevelen.

5.3 Een papieren of een digitale weekkaart?

Als een weekkaart als registratiemiddel gezien wordt, is het veruit het gemakkelijkst om deze enkel digitaal te gebruiken. Gegevens hoeven dan immers maar één keer ingevuld te worden. De interviews met directeur, afdelingsleiders en orthopedagoog hebben mij de informatie opgeleverd dat zij alle vier zien dat de weekkaart wel degelijk mogelijkheden geeft tot het beïnvloeden van gedrag. Zeker wanneer deze gekoppeld wordt aan een beloningssysteem. In de theorie over beloningssystemen lees ik terug dat het zo concreet en tastbaar mogelijk moet worden gemaakt. Een digitale weekkaart, die enkel door de docent wordt ingevuld en niet door de leerling wordt bekeken aan het einde van een les past daar niet bij.

Een papieren weekkaart heeft verder nog als voordeel dat deze gebruikt kan worden om te communiceren met ouders. Het is erg belangrijk om ouders ook te informeren als het goed gaat, en niet pas wanneer er een probleem is (Van der Wolff en Van Beukering, 2011). Doordat ouders de kaart ondertekenen zien zij hoe het met hun kind gaat op school. Zij lezen de positieve opmerkingen op de weekkaart en zijn op de hoogte van de aandachtspunten en eventuele gedragsproblemen van hun kind.

Een papieren weekkaart lijkt mij de beste oplossing van de twee mogelijkheden. Deze geeft de gelegenheid om met de leerling afspraken te maken over het gedrag. De leerling toont door middel van den kaart aan of dit gelukt is. Daarnaast is men in de thuissituatie ook goed op de hoogte van wat er op school goed gaat.

5.4 Inhoud en vormgeving van de weekkaart

De leerlingen geven aan de termen goed gedrag en storend gedrag vele betekenissen. De orthopedagoog vindt de termen goed en storend vaag en nietszeggend. De afdelingsleiders en de directeur zien ook in dat de termen goed en storend gedrag voor velerlei uitleg vatbaar zijn.

Wil je de weekkaart in combinatie met een beloningssysteem gebruiken, dan moeten de termen die er op gescoord kunnen worden duidelijk zijn en het liefst positief omschreven worden. Dit zijn belangrijke voorwaarden om een goede beloning te kunnen geven (Driesen, 2007). Dit gegeven wordt tevens onderschreven door onze orthopedagoog. Hij geeft tevens aan dat het ook goed zou zijn op de kaart een gekozen doelstelling en een beloning te noteren.

Op een aangepaste versie van de weekkaart zullen de termen goed en storend gedrag dus vervangen moeten worden. De termen te laat in de les en materialen vergeten, zullen positief geformuleerd moeten worden.

Wat betreft het invulgemak van de weekkaart hebben de docenten aangegeven niet altijd voldoende plaats te hebben om opmerkingen neer te zetten. Deze vakken op de kaart zullen groter gemaakt moeten worden. Het vak waarin cijfers genoteerd kunnen worden kan geschrapt worden, omdat bijna niemand het gebruikt.

5.5 Rol van de docent

De orthopedagoog heeft in het interview aangegeven dat het succes van het gebruiken van een weekkaart in grote mate afhankelijk is van de actieve betrokkenheid en de deskundigheid van de docent. Deze zal ook moeten hebben voor wat goed gaat en moeten proberen te denken in oplossingen. Een kennismaking met de theorie over oplossingsgericht werken (De Jong en Berg, 2004) is voor de mentoren van leerlingen dus zeer wenselijk. Hanteren van deze aanpak zal er tevens toe kunnen leiden dat achterliggende problematiek uit bijvoorbeeld de thuissituatie aan het licht komt, waardoor er ruimte gemaakt wordt voor het praten over oplossingen.

De docent moet zich echter ook bewust zijn van de eigen rol in situaties van probleemgedrag. Het al eerder genoemde model transactionele analyse (Sameroff 2009) ondersteunt dit gegeven.

Docenten die willen weten wat zij zelf kunnen veranderen om probleemgedrag van leerlingen te voorkomen, kunnen hiervoor het boek 'De Interactiewijzer' (Verstegen en Lodewijks, 2009) gebruiken.

5.6 Concrete beantwoording van de onderzoeksvraag

Aan de hand van de uitkomsten van dit onderzoek, heb ik een derde versie van de weekkaart ontwikkeld¹². Tevens een eindproduct, behorende bij dit onderzoek. Deze kaart kan gebruikt worden in de onderbouw én in de bovenbouw van de school.

De weekkaart heeft positief geformuleerde termen. Er kunnen een doelstelling en een beloning op genoteerd worden. De notatie van de lesuren klopt met het rooster zoals dit in Magister staat. Er is meer ruimte gemaakt voor het plaatsen van opmerkingen en ook zijn nu het totaal aan scores en opmerkingen voor één dag in één oogopslag zichtbaar. De leerlingen hebben onderaan zelf de ruimte om bij te houden hoe ver ze zijn met het verdienen van hun beloning.

Voor leerlingen die stage lopen kan een schooldag op de kaart vervangen worden door een stagedag. De leerling laat dan ook de kaart op de stage invullen. Door de stage onderdeel van de weekkaart te laten uitmaken wordt de weekkaart belangrijker voor de bovenbouwleerlingen. Zeker voor de leerlingen die drie dagen stage lopen. Door de grotere waarde die dit zal creëren, zullen deze leerlingen beter hun best doen de kaart goed te bewaren.

De weekkaart komt met het volgende gebruiksadvies:

- 1) Aan het begin van de week spreekt de mentor met de leerling samen door wat de doelstelling voor deze week wordt. De doelstelling wordt positief geformuleerd. Ook de beloning wordt genoteerd.
- 2) Gedurende de week geeft de leerkracht regelmatig feedback op wat er op de kaart van de leerling staat. Dit kan bijvoorbeeld georganiseerd worden in de

¹² Zie bijlage 7

inloop of het mentormoment aan het begin van de dag. De mentor herinnert de leerling dan aan de doelstelling en de afgesproken beloning. Er is zoveel mogelijk positieve aandacht.

- 3) Aan het begin van de week erop spreekt de mentor met de leerling samen door waarom de doelstelling wél of niet behaald is. Afhankelijk van nét niet of helemaal niet behalen van de doelstelling krijgt de leerling een kleinere beloning of helemaal geen beloning. Er wordt in samenspraak een nieuwe doelstelling geformuleerd voor de aankomende week.

Voor de meeste leerlingen in de klas is deze aanpak hoogstwaarschijnlijk genoeg. Het hanteren van deze aanpak, in combinatie met de positief geformuleerde weekkaart vervult veel voorwaarden tot beïnvloeding van gedrag zoals deze worden genoemd in de literatuur van Driesen (2007) en Van der Wolff en Van Beukering (2011)

HOOFDSTUK 6: EVALUATIE VAN HET ONDERZOEK

Het schrijven van een dergelijk onderzoek heb ik op de lerarenopleiding voor het basisonderwijs eerder gedaan. Dit is echter al wel weer bijna negen jaar geleden. Het belangrijke verschil met negen jaar geleden is dat dit onderzoek met name theoretisch veel diepgaander vormgegeven moest worden. Het (proberen te) bereiken van deze diepgang heeft mij diverse inzichten gegeven in mijn eigen manier leren en mijn kwaliteiten.

6.1 Van onderwerp naar onderzoeksvragen en vice versa

De modules over pedagogisch klimaat en planmatig werken uit het eerste leerjaar van deze opleiding heb ik als bijzonder interessant ervaren. De vraag om na te denken over een onderwerp voor het meesterstuk was voor mij dan ook niet zo moeilijk: een onderzoek naar het beïnvloeden van gedrag. Het komen tot goede onderzoeksvragen was echter een heel ander verhaal. Gedragsbeïnvloeding is theoretisch gezien namelijk een erg breed onderwerp, waarover veel informatie te vinden valt. Uiteindelijk heb ik gekozen voor het lezen van literatuur over straffen en belonen, omdat wij dit op school regelmatig bewust toepassen en ook de weekkaart hiervoor gebruiken. Ook heb ik me ingelezen in literatuur over gedragsproblematiek. Het scherp formuleren van de onderzoeksvraag en deelvragen bleek echter bijzonder lastig.

In april 2011 heeft de school een nieuwsbrief uitgegeven aan de ouders. Hierin stond onder andere dat er een digitale weekkaart gebruikt gaat worden in de bovenbouw van de school en dat op termijn de papieren weekkaart uit de gehele school zal verdwijnen. Deze boodschap riep vraagtekens in mij op. De papieren weekkaart werkte immers prima in mijn groep. De aankondiging dat deze afgeschaft zou worden stelde mij teleur. Enkele dagen later viel mij in dat deze boodschap mij een mooie kans bood om mijn onderzoeksrichting aan te scherpen. De weekkaart zou het onderwerp van mijn onderzoek worden!

De bijstelling van het onderzoeksonderwerp leidde er natuurlijk wel toe dat ook mijn onderzoeksvragen aangepast en bijgesteld moesten worden. Dit bleek verrassend gemakkelijker dan de eerste keer dat ik onderzoeksvragen moest opstellen. Ik wist

wat ik te weten wou komen en ook wat ik aan wou tonen. Scherp formuleren van de onderzoeksvragen lukte nu dus een stuk beter.

Bovenstaande laat zien dat de nieuwsbrief er mede toe geleid heeft dat ik mijn onderzoek een betere, maar vooral duidelijke richting heb kunnen geven.

6.2 Literatuurstudie

Het gedeelte van het onderzoek waar ik vooraf het meest tegenop zag was de literatuurstudie. Een grote lezer ben ik niet, maar ik realiseerde me wel dat het onderzoek toch goed onderbouwd moest worden. Ik denk dus dat het verstandig is geweest en dat het me ook goed gelukt is om eerst goed te inventariseren welke literatuur raakvlakken heeft met mijn persoonlijke ervaringen in de onderwijspraktijk. Met name de literatuur over straffen en belonen bleek zeer relevant met betrekking tot het gebruiken van een weekkaart. De literatuurstudie naar gedragsproblemen heeft mij meerdere inzichten gegeven in hoe om te gaan met gedragsproblemen, waardoor ik me nu meer bewust ben van verschillende strategieën die ik hierbij toe kan passen.

6.3 Onderzoek in de praktijk

Naar dit gedeelte van het onderzoek heb ik altijd het meest uitgekeken. In het voortraject van literatuurstudie en ontwikkeling van de onderzoeksinstrumenten nam mijn nieuwsgierigheid naar de uitkomsten grote vormen aan.

Het afnemen van de enquêtes, het uitvoeren en uitwerken van de interviews en het doen van een experiment in mijn eigen groep hebben mij veel plezier en kracht gegeven. Mede aangewakkerd door de nieuwsgierigheid naar de uitkomsten.

Ik ben tevreden over de manier waarop de leerlingen de enquêtes hebben ingevuld. En dan bedoel ik met name de serieuze en aandachtige manier waarop zij dit hebben gedaan. Ditzelfde was ook het geval bij de enquête voor de leerkrachten. Doordat alles netjes, goed en duidelijk was ingevuld heeft het mij betrekkelijk weinig tijd en moeite gekost de gegevens vlug en overzichtelijk te verwerken.

Enige moeite had ik verwacht bij het inplannen van de interviews met de directeur, afdelingsleiders en de orthopedagoog. Doorgaans zijn zij veel aan het vergaderen, soms zijn ze de deur uit en vaak hebben ze het erg druk. Toch heb ik alle vier de

interviews binnen een tijdsbestek van anderhalve week af kunnen nemen. Dit viel mij erg mee. Na lang nadenken heb ik een manier kunnen vinden om de uitkomsten van de verschillende interviews overzichtelijk naast elkaar te kunnen zetten. Dit heeft het trekken van conclusies over het beleid wat gemakkelijker gemaakt dan ik verwacht had.

Het uitvoeren van een experiment met een aangepaste weekkaart in mijn eigen groep is een leerzame ervaring geweest. Gedurende het eerste halfjaar van dit schooljaar is het me gelukt om voor deze nieuwe kaart een aanpak te ontwikkelen, die eenvoudig, weinig tijdrovend en doelgericht is. Ik denk dat deze aanpak door elke leerkracht op onze school binnen het huidige lesrooster te gebruiken is. Ik hoop dat dit ook zal gaan gebeuren, omdat de uitslagen van de enquête laten zien dat het gebruiken van deze aanpak een positief effect kan hebben op leerlinggedrag.

Dit alles samenvattend kan ik met volle overtuiging zeggen dat het uitvoeren van het praktijkonderzoek en het verwerken van de onderzoeksgegevens mij wat minder tijd hebben gekost dan ik uiteindelijk verwacht had. Dit heeft mij geleerd dat ik in staat ben behoorlijk goed in te schatten hoeveel tijd bepaalde zaken kosten en dat dit een vaardigheid is waar ik ook in de toekomst op kan vertrouwen.

6.4 Werken met critical friends

Het werken met critical friends is mij bijzonder goed bevallen. Het werken op deze manier heeft mij het inzicht gegeven dat ik er vaker gebruik van wil maken. De meerwaarde ervan zie ik vooral met betrekking tot objectiviteit. Doordat elke critical friend met de eigen bril op naar iets kijkt, word je je bewust van invalshoeken, visies en opvattingen die je zelf niet bedacht of gevonden zou hebben. Als ik deze manier van werken binnen de onderwijspraktijk zal gebruiken, kan dit er voor zorgen dat ik sneller en adequater een oplossing vind voor een bestaand probleem.

6.5 Tijdsplanning

Tijdens het onderzoek heb ik ervaren dat het geven van vrijblijvende richtlijnen wat betreft onderzoeksvoortgang voor mij onvoldoende is om werk altijd op tijd af te hebben. Het eerste halfjaar was qua tijdsinvestering een tijd van pieken en dalen. Mede gevoed door motivatie of een gebrek daaraan. Omdat dit binnen de gehele studiegroep een issue was is er na een half jaar gekozen voor strakke deadlines. Dit

vind ik heerlijk. Het heeft mij de gelegenheid gegeven om vooraf goed na te denken over de planning. Over het vasthouden aan die planning ben ik tevreden. Het lukte me dan prima om op gezette tijden te werken en het werk op tijd af te hebben. Dit is een bevestiging van wat ik eigenlijk al wist. Mijn verleiding tot uitstellen verdwijnt er door en deadlines geven mij daardoor de kans om het beste in me naar boven te halen.

6.6 Uitkomst van het onderzoek

Ik ben tevreden met de uitkomsten van het onderzoek. Ik ben bijzonder blij dat de onderzoeksgegevens aansluiten bij mijn persoonlijke visie op het gebruiken van een weekkaart en ik hoop dat er binnen de school op beleidsniveau op terug gekomen wordt.

NAWOORD

Het schrijven van dit meesterstuk is een hele klus geweest, die meer dan een jaar duurde. Ik wil iedereen bedanken die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit meesterstuk.

Leerlingen, collega's en het managementteam voor hun openhartigheid en het invullen van de enquêtes. De begeleider vanuit Fonys OSO voor het geven van feedback, waardoor ik dit meesterstuk beter heb kunnen maken.

In het bijzonder wil ik mijn twee critical friends bedanken. Zonder hen had dit meesterstuk niet de diepgang kunnen bereiken die het nu heeft.

LITERATUURLIJST

Baarda, D., Goede, M. de, Teunissen, J. (2001). *Basisboek kwalitatief onderzoek: praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*.

Groningen: Stenfert Kroese

Costa, A., Kallick, B.(1993). Through the Lens of a Critical Friend. *Educational Leadership* 51(2), Pages 49-51.

Driesen, L. (2007). *Hoe minder straffen? Een boek over eisen, straffen en belonen voor ouders, leerkrachten en opvoeders*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant

Harinck, F. (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn: Frits Harinck en Garant-Uitgevers N.V.

Jong, P. de, Berg, I. (2004). *De kracht van oplossingen; handwijzer voor oplossingsgerichte gesprekstherapie*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information B.V.

Kallenberg, T. e.a. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek; een handreiking voor leraren*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff

Koenders, W. e.a. (2011). *Schoolgids Het Kwadrant 2011-2012*. Bergen op Zoom: Het Kwadrant, school voor praktijkonderwijs

Ponte, P. (2006). *Onderwijs van eigen makelij*. Soest: Uitgeverij Nelissen

Sameroff, A. J. (2009). *The transactional model of development: How children and contexts shape each other*. Washington DC: American Psychological Association

Sameroff, A. J. (2010). A Unified Theory of Development: A Dialectic Integration of Nature and Nurture. *Child Development*, January/February 2010, Volume 81, Number 1, Pages 6–22.

Skinner, B. F. (1938). *The behavior of organisms: an experimental analysis*. New York: Appleton-Century

Stevens, L.M. (2004). *Zin in school*. Amersfoort: CPS

Verstegen, R. en Lodewijks, H. (2006). *Interactiewijzer, Analyse en aanpak van interactieproblemen in professionele opvoedingssituaties*. Assen: Koninklijke van Gorcum

Wolff, K. van der en Beukering, T. van (2011). *Gedragsproblemen in scholen; Het denken en handelen van leraren*. Leuven: Acco

BIJLAGEN

Bijlage 1: Huidige weekkaart

WEEKKAART

van: _____ groep: _____ week _____

maandag					
	G	S	V	T	M
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					

dinsdag					
	G	S	V	T	M
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					

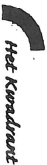
woensdag					
	G	S	V	T	M
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					

donderdag					
	G	S	V	T	M
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					

vrijdag					
	G	S	V	T	M
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					

G = goed gedrag S = storend gedrag V = verwijdering uit de les T = te laat in de les M = materialen, boeken enz.					
--	--	--	--	--	--

CIJFERLIJST



VAK	ma	di	wo	do	vrij

OPMERKINGEN

Maandag	
Dinsdag	
Woensdag	
Donderdag	
Vrijdag	
Handtekening ouders/verzorgers:	

Bijlage 2: Aangepaste versie van de weekkaart, zoals deze in brugklas 3 gebruikt is.

WEEKKAART

Naam: _____

Klas: _____

Weeknr. _____

Doelstelling: _____

Maandag	W	L	M	T
inloop				
1e les BL				
2e les IN				
3e les LE				
4e les VE				
5e les KO				
6e les KO				
7e les KZ				
8e les CU-V				

Woensdag	W	L	M	T
inloop				
1e les RE				
2e les RE				
3e les BG				
4e les PE				
5e les TX				
6e les TX				
7e les SV				

Dinsdag	W	L	M	T
inloop				
1e les AT				
2e les AT				
3e les CU				
4e les CU				
5e les NE-S				
6e les GY				
7e les GY				

Donderdag	W	L	M	T
inloop				
1e les IN				
2e les SO				
3e les HU				
4e les HU				

Vrijdag	W	L	M	T
inloop				
1e les TN				
2e les TN				
3e les NE-L				
4e les NE-L				
5e les YT				
6e les YT				
7e les YT				

W= Voldoende werkhouding
L = Voldoende luisterhouding
M = Materialen in orde
T = Op tijd in de les

OPMERKINGEN PER LES

Maandag: _____

Dinsdag: _____

Woensdag: _____

Donderdag: _____

Vrijdag: _____

VINKJES

Maandag _____

Dinsdag _____

Woensdag _____

Donderdag _____

Vrijdag _____

BONUSPUNTEN

_____ + _____

van de 100

TOTAAL

HANDEKENING OUDERS

Bijlage 3: Enquête voor leerlingen

Vragenlijst over de weekkaart

Beste leerlingen,

Voor jullie ligt een vragenlijst die gaat over de weekkaart. Ik wil graag weten wat jullie van de weekkaart vinden en of jullie de weekkaart goed begrijpen.

Vraag 1 tot en met 6 op de voorkant zijn meerkeuzevragen. Bij deze vragen is het de bedoeling dat je het hele bolletje kleurt van het antwoord dat het best bij jou past. Kijk maar naar het voorbeeld hieronder.

Wat is je lievelingskleur?

- Blauw
- Rood
- Geel
- Groen

Als je een foutje maakt en toch een ander antwoord wil kiezen, zorg dan dat je het duidelijk verbetert.

Wat ik verder voor vraag 1 tot en met 6 erg belangrijk vind, is dat je **eerlijk** bent met het geven van je antwoorden. Ik wil namelijk graag weten wat jullie écht van de weekkaart vinden. Antwoord dus **eerlijk** en kies niet het antwoord waarvan je denkt dat ik dat graag wil horen.

Vraag 7 tot en met 11 gaan over de verschillende handtekeningen die je op je weekkaart kunt krijgen:

G = goed gedrag

S = storend gedrag

V = verwijderd uit de les

M = materialen, boeken vergeten

T = te laat in de les

Ik wil graag dat jullie bij elke vraag **twee** voorbeelden geven.

Alvast bedankt voor het invullen van de antwoorden.

Groetjes,

Meneer Van Loon

1. Hoe vaak raak je de weekkaart écht helemaal kwijt?
 - (Bijna) elke week
 - Best vaak, toch wel twee keer per maand
 - Af en toe, toch wel één keer per maand
 - (Bijna) nooit
2. Hoe erg vind je het als je de weekkaart kwijt raakt (of kwijt zou raken)?
 - Ik vind dat helemaal niet erg
 - Ik vind dat niet zo erg
 - Ik vind dat wel jammer
 - Ik vind dat heel erg
3. Stel: je hebt een goede weekkaart. Welk gevoel geeft je dit?
 - Het maakt mij helemaal niet uit wat er op mijn weekkaart staat
 - Ik maak me niet zo druk over wat er op mijn weekkaart staat
 - Ik ben best tevreden met een goede weekkaart
 - Ik ben erg trots op mezelf als ik een goede weekkaart heb
4. Stel: je hebt **geen** goede weekkaart. Twee keer storend gedrag en één keer verwijderd. Welk gevoel geeft je dit?
 - Het maakt mij helemaal niet uit wat er op mijn weekkaart staat
 - Ik maak me niet zo druk over wat er op mijn weekkaart staat
 - Ik wil het de volgende keer graag beter doen
 - Ik baal er enorm van en ik probeer volgende week een goede weekkaart te halen
5. Hoe vaak laat je **uit jezelf** je weekkaart aan je ouders zien?
 - Ik laat mijn weekkaart eigenlijk nooit zien thuis, behalve als mijn ouders er zelf om vragen
 - Ik laat mijn weekkaart soms thuis zien, maar ik vergeet het vaak
 - Ik probeer mijn weekkaart altijd te laten zien thuis, maar soms vergeet ik het
 - Ik laat altijd mijn weekkaart uit mijzelf zien
6. Hoe vaak vragen je ouders aan jou om je weekkaart te laten zien?
 - (Bijna) nooit
 - Een paar keer per maand
 - Elke week
 - Twee keer per week of meer

7. Wat is volgens jou 'Goed gedrag' (G op de kaart) in een les op school? Geef **twee** voorbeelden

1 _____

2 _____

8. Wat is volgens jou 'Storend gedrag' (S op de kaart) in een les op school? Geef **twee** voorbeelden

1 _____

2 _____

9. Voor welk gedrag verdient iemand een 'Verwijderd uit de les' (V op de kaart)? Geef **twee** voorbeelden

1 _____

2 _____

10. Wanneer verdient iemand een 'M' op de weekkaart? Geef **twee** voorbeelden

1 _____

2 _____

11. Wanneer verdient iemand een 'T' op de weekkaart? Geef **twee** voorbeelden

1 _____

2 _____

Bijlage 4: Enquête voor docenten

Vragenlijst over de weekkaart

Beste collega's,

Voor jullie ligt een vragenlijst die gaat over de weekkaart. Ik wil graag weten wat jullie van de weekkaart vinden qua duidelijkheid en praktisch gemak.

Vraag 1 tot en met 6 op de voorkant zijn meerkeuzevragen. Bij deze vragen is het de bedoeling dat je het hele bolletje zwart maakt van het antwoord dat het best bij jouw ervaringen past.

Wat is je lievelingskleur?

- Blauw
- Rood
- Geel
- Groen

Wat ik verder voor vraag 1 tot en met 6 erg belangrijk vind, is dat de **toelichting** ingevuld wordt. Zodoende kan ik beter begrijpen waarom je voor een bepaald antwoord gekozen hebt of hoe je de vraag interpreteert.

Vraag 7 tot en met 11 gaan over de verschillende handtekeningen die je op je weekkaart kunt zetten:

G = goed gedrag

S = storend gedrag

V = verwijderd uit de les

M = materialen, boeken vergeten

T = te laat in de les

Ik wil graag dat je bij elke vraag **twee** voorbeelden geeft.

Alvast bedankt voor het invullen van de antwoorden.

Groetjes,

Ronald

1. Vul je consequent aan het einde van elke les, de vakjes van de weekkaart in?

- ☐ Ja, altijd
- ☐ Ja, ik probeer het wel, maar het lukt niet altijd
- ☐ Nee

Toelichting:

2. Heb je aan het einde van de les voldoende tijd om ook het vakje opmerkingen in te vullen? (complimenten of verduidelijking van S of V)

- ☐ Altijd
- ☐ Vaker wel dan niet
- ☐ Vaker niet dan wel
- ☐ (Bijna) nooit

Toelichting:

3. Heb je op de weekkaart voldoende ruimte voor het neerzetten van je opmerkingen (complimenten, uitleg van de reden van een S of V)?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Toelichting:

4. Ik schrijf een cijfer voor een behaalde toets of opdracht op de weekkaart

- ☐ Ja, regelmatig of altijd
- ☐ Soms
- ☐ Nee

Toelichting:

5. Aan een willekeurige weekkaart van een leerling kan ik zien waar de individuele aandachtspunten liggen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee

Zo nee, op wat voor manier zou je dit willen kunnen zien op een weekkaart?

6. Vul hieronder nog je eigen suggesties in ter verbetering van de weekkaart

Bijlage 5: Interview met directeur en afdelingsleiders

Doelstelling: Antwoord op de volgende vragen:

Visie op omgaan met gedrag, op beleidsniveau

- Hoe past het gebruiken van een weekkaart binnen de missie/visie van de school?
- Wordt het gebruik van de papieren/digitale weekkaart geëvalueerd op beleidsniveau?
- Hoe wordt er op beleidsniveau gesproken over gedragsbeïnvloeding?
- Wat is de visie van de school op belonen en straffen?
- Hoe worden docenten gecoacht in het gebruiken van de weekkaart?
- Hoe wordt de orthopedagoog ingezet binnen de school als het gaat om het beïnvloeden van gedrag?

Visie op het gebruiken van een weekkaart vanuit de eigen rol?

- Wat vind je van het gebruik van een weekkaart op onze school? Wat zie je als belangrijkste functies van deze kaart?
- Welke opbrengsten of winsten zie je of heb je gezien doordat wij een weekkaart gebruiken?
- Welke argumenten zijn destijds doorslaggevend geweest voor de keuze voor een digitale weekkaart/papieren weekkaart in onderbouw en bovenbouw?
- Ben je van mening dat alle leerlingen een weekkaart moeten gebruiken?

Hoe kan de weekkaart volgens jou ingezet worden om gedrag te beïnvloeden?

- De weekkaart als gebruiken als beloningsmiddel... (Wat voor beloning, hoe vaak etc).
- De weekkaart gebruiken als 'stok achter de deur' om te straffen (Wat voor straf, hoe vaak etc)

Wat zijn sterke kanten en verbeterpunten van de huidige weekkaart en ook van mijn proefversie?

- Wat vind je van de beschrijvingen waarvoor de kinderen een handtekening op de kaart kunnen krijgen? (G, S, V, M, T)
- Zo nee, welke vind je onduidelijk en waarom?
- Heb je suggesties voor een andere invulling van de termen die gescoord kunnen worden op de weekkaart?

Bijlage 6: Interview met de orthopedagoog

Doelstelling: Antwoord op de volgende vragen:

Wat is volgens jou de meerwaarde van een weekkaart als je deze gebruikt om gedrag te beïnvloeden?

- Heb je als leerkracht cq. Orthopedagoog gewerkt met weekkaarten om leerlinggedrag te beïnvloeden?
- Welke positieve effecten kan het gebruik van een weekkaart hebben, gezien vanuit je kennis en visie/rol als orthopedagoog?
- Welke valkuilen zijn er bij het gebruiken van een weekkaart?

Welke basisvoorwaarden zijn volgens jou noodzakelijk bij het werken met een beloningskaart?

- Welke voorwaarden/factoren zijn noodzakelijk om een weekkaart effectief te kunnen inzetten? Kun je een voorbeeld geven dat gebruik van een weekkaart goed geholpen heeft om gedrag van een specifieke leerling te veranderen?
- Kun je ook een voorbeeld geven dat gebruik van een weekkaart niet geholpen heeft om gedrag van een leerling te veranderen?
- Welke van de genoemde voorwaarden vind jij de twee belangrijkste?
- Zie je in de praktijk dat docenten een weekkaart verkeerd gebruiken?

Hoe kan de weekkaart volgens jou ingezet worden om gedrag te beïnvloeden?

- De weekkaart als gebruiken als beloningsmiddel...
- Waar voldoet een goede beloning aan volgens jou?
- De weekkaart gebruiken als 'stok achter de deur' om te straffen
- Waar voldoet een goede straf aan volgens jou?
- Wat kun je doen met de gegevens die op een weekkaart verzameld zijn?

Wat zijn sterke kanten en verbeterpunten van de huidige weekkaart en mijn groffe versie?

- Wat vind je van de beschrijvingen waarvoor de kinderen een handtekening op de kaart kunnen krijgen? Welke vind je onduidelijk en waarom? (G, S, V, M, T)
- Heb je suggesties voor een andere invulling van de termen die gescoord kunnen worden op de weekkaart?

Bijlage 7: Derde versie van de weekkaart

WEEKKAART

Naam: _____

Klas: _____

Weeknr. _____

Doelstelling: _____

Beloning: _____

Maandag	W	L	M	T	Opmerkingen
Inloop					
2e les					
3e les					
4e les					
5e les					
6e les					
7e les					
8e les					
9e les					

Dinsdag	W	L	M	T	Opmerkingen
Inloop					
2e les					
3e les					
4e les					
5e les					
6e les					
7e les					
8e les					
9e les					

Woensdag	W	L	M	T	Opmerkingen
Inloop					
2e les					
3e les					
4e les					
5e les					
6e les					
7e les					
8e les					
9e les					

Donderdag	W	L	M	T	Opmerkingen
Inloop					
2e les					
3e les					
4e les					
5e les					
6e les					
7e les					
8e les					
9e les					

Vrijdag	W	L	M	T	Opmerkingen
Inloop					
2e les					
3e les					
4e les					
5e les					
6e les					
7e les					
8e les					
9e les					

Maandag

Dinsdag

Woensdag

Donderdag

Vrijdag

Totaal

W= Voldoende werkhouding
ik maak mijn werk en toon inzet

L= Voldoende luisterhouding
ik heb aandacht voor de uitleg

M= Materialen in orde
ik doe wat de docent me vraagt

T= Op tijd in de les

HANDEKENING OUDERS